సమర్థ రామదాసు

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం

సమర్థ రామదాసు

గ్రంథకర్త:
కళాప్రపూర్ణ
శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం

ప్రచురణ
కార్యనిర్వహణాధికారి,
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.
1996.

SAMARTHA RAMADASU
by
Chilakamarhti Lakshmi Narasimhamu

T.T.D. Religious Publications Series No. 423
First Edition: 1996
Copies: 2000

Published by:
Sri N. Ramesh Kumar, I.A.S.,
Executive Officer,
Tirumala Tirupati Devasthanams,
Tirupati.

Printed at:
Tirumala Tirupati Devasthanams Press,
Tirupati - 517 507.

ముందుమాట

ఈ పవిత్ర భారత దేశంలో జన్మించిన మహాపురుషులలో సమర్థ రామదాస స్వామి ఒకరు. క్రీ.శ. 1608 సం|| మహారాష్ట్రలో జన్మించిన ఈయన సుప్రసిద్ధ చారిత్రక పురుషుడైన శివాజీకి గురువు. దేశంలోని వివిధ పుణ్య స్థలాల్ని దర్శించి, సత్సాంగత్యంతో జ్ఞానాన్ని సముపార్జించి, భిక్షావృత్తితో జీవిత యాత్రను సాగిస్తూ హిందూ ధర్మ ప్రచారాన్ని జీవితాంతం సాగించిన మహాత్ముడు రామదాసు. బాల్యం నుంచే వైరాగ్య ప్రవృత్తి కల్గిన రామదాసుని అద్భుత సామర్థ్యానికి ఆశ్చర్యపడిన సాధువు ఈయన్ని సమర్థుడని పిలిచారు. నాటి నుంచే ఈయనకు సమర్థ రామదాసు అనే పేరు స్థిరపడింది.

విద్వాంసుడు, కవి, రాజనీతిజ్ఞుడు ఐన రామదాసు జీవితంలో కర్తవ్యానికి, స్వార్థ త్యాగానికీ అత్యంత ప్రాధాన్యమిచ్చేవాడు. భగవంతుని దృష్టిలో సర్వులూ సమానమేనని, పరమాత్మునికీ కావలసింది భక్తి మాత్రమేననీ, కాలాన్ని దుర్వినియోగం చేయకుండా సదా సత్కర్మలు చేస్తూ వుండటం మానవ ధర్మమనీ, తన్ను తాను తెలిసి కొనడమే నిజమైన జ్ఞానమనీ ఈ మహనీయుడు బోధించేవాడు. రామదాసుని రచనల్లో సుప్రసిద్ధమైన గ్రంథం ' దాసబోధిని ' ప్రజల్ని హిందూ ధర్మోన్ముఖుల్ని చేయడానికై ఈ మహాపురుషుడు చేసిన బోధలు అజరామరాలు.

ప్రసిద్ధ కవి పండితులు శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారు విపులంగా సరళగ్రాంథిక భాషలో రచించి లోగడ ముద్రించిన ఈ సమర్థ రామదాసు చరిత్రను తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానాలు ఇప్పుడు తెలుగు ప్రజల కోసం స్వీయప్రకాశనంగా ముద్రించింది. మన పుణ్యభూమి ఎందరు ఎంతటి మహనీయులకు కన్నతల్లో తెలిసి కొనటానికిది ఉపయోగిస్తుంది. అందరూ సమర్థ రామదాస స్వామి చరిత్రనూ, బోధల్ని ఆకళింపుచేసికొని తమ జీవితగమనాన్ని సక్రమమార్గంలో సాగిస్తారని మా విశ్వాసం.

తిరుపతి,
కార్యనిర్వహణాధికారి,

19-10-91.
తి. తి. దేవస్థానములు, తిరుపతి.

మొదటి ప్రకరణము

శ్లో॥ యదా యదాహి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత
అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్.

శ్లో॥ పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్.
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే.
(భగవద్గీత అధ్యాయము 4 శ్లో॥ 6, 8)

ధర్మమునకు హాని కలిగినప్పుడును, అధర్మమునకు వృద్ధి కలిగినప్పుడును, నన్ను నేను సృహించుకొందును. (శ్లో॥ 6)

సాధుజనులను రక్షించుటకును, దుర్జనులను నాశనము చేయుటకును, ధర్మమును సంస్థాపించుటకును, యుగయుగంబున నేను పుట్టుచుందును. (శ్లో॥ 8) అని పై రెండు శ్లోకముల యభిప్రాయము.

ఈ పై వాక్యముల సత్యము ప్రతి యుగమునందు సకకల దేశములందు వ్యక్తమగుచున్నది. యూదుమతము భ్రష్టమైపోయినకాలమున నాదేశస్థులను బాగుచేయుటకై భగవంవంతుడు సలకలధర్మమూర్తియగు యేసుక్రీస్తును బంపెను. అలాగుననే అరేబియాదేశము నీతిభ్రష్టమై ధర్మశూన్యమైన కాలమున పరమేశ్వరుడు నీతిమంతుడును బరమ భక్తాగ్రగణ్యుడును నైన మహమ్మదును బంపెను. ఆమహమ్మదు, నీతిని ఏకేశ్వరారాధనమును ధర్మమును అరేబియా దేశమున నెలకొల్పెను. ఆవిధంబుననే భరఖండవాసులు యజ్ఞముల పేరుబెట్టి వేలకొలది జంతువుల హింసిచుచు ధర్మభ్రష్టులై పాడైపోవుచున్నపుడు గౌతమబుద్ధుడు జనించి హిందూదేశ మున బౌద్ధమతము స్థాపించెను. బౌద్ధమతము హీన దశలో నున్నకాలమున శంకరాచార్యులు, రామానుజాచార్యులు జన్మించి ఆస్తిక మతస్థాపనజేసి దేశీయుల నుద్ధరించిరి. ఆ విధముగనే మహారాష్ట్రదేశము విదేశీయుల పాలనకు లోబడి దేశస్వాతంత్ర్యమును మతధర్మములను గోల్పోయినతఱి దేశాభిమానియు రామభక్తాగ్రగణ్యుడును నైన సమర్థ రామదాసుడు జన్మించి మహారాష్ట్రులను మంచిమార్గమున బ్రవేశపెట్టెను. మహారాష్ట్ర దేశమున సతారా మండలమున జాంబ్ అని యొక గ్రామము కలదు. ఆ యూరిలో నిరువది యొక్క తరములనుండి ధోసరా కుటుంబమువారు నివసించుచుండిరి. రామదాసు డాకుటుంబములోని వాడే. వారివృత్తి గ్రామపౌరోహిత్యము, వారప్పుడప్పుడు కరణములుగ గూడ పని జేయుచుండిరి. ఆ వంశవృక్షములో మనకథానయకుడైన రామదాసుని తండ్రి సూర్యాజీ యిరువది రెండవ పురుషుడు. ఆయన భార్య పేరు రాణుబాయి. ఆ వంశస్థులందఱు మొదటి నుండియు రామభక్తులై యుండిరి. పూర్వుల మార్గము తప్పకుండ సూర్యాజీకూడ రామపదభక్తుడై యుండెను. ఆ దంపతులకు రాముని మీద నెంత భక్తి యనగా శ్రీరాముడే వారికి సాక్షాత్కరించుచుండు ననియు నతడే వారికి రామమంత్రోపదేశము చేసెననియు లోకులు చెప్పుకొందురు. వారి పవిత్రజీవనము గ్రామవాసులందఱకు మార్గదర్శకముగ నుండెను. ఆ దంపతులు ప్రాచీన మహర్షులచేత రచింపబడిన సకల గృహస్థధర్మములు నిత్యము నిర్వర్తించు చుండిరి. అందుచేత గ్రామవాసులేగాక యితర ప్రదేశ నివాసులు గూడ వారిని మిక్కిలి గౌరవించుచుండిరి. ఆ వంశము యొక్క ప్రతిష్ఠ నిలుపుటకై యా దంపతులకు వారి తప:ఫలములో యనునట్లు కుమారులిద్దఱు గలిగిరి. అందు మొదటివాడు శ్రేష్ఠుడు. రెండవవాడు రామదాసుడు. మంచి దంపతులకు మంచిబిడ్డలే పుట్టుదురు. దుష్ట దంపతులకు సాధారణముగ దుష్టులే జనించుచుందురు. సూర్యాజీవంతునకు మొదటికుమారుడైన శ్రేష్ఠుడు క్రీస్తుశకము 1605

సం॥న జన్మించెను. ఆ కుమారునకు మొట్టమొదట గంగాధరుడని పేరు పెట్టిరి. అతడు సంతానములో జ్యేష్ఠుడును, గుణములచేత శ్రేష్ఠుడు నగుటచేత శ్రేష్ఠు డను పేరం బరగెను. అతని కీ రెండవ పేరు మహారాష్ట్ర దేశపు భక్తులలో నుత్తముడైన యేకనాథస్వామి ప్రతిష్ఠానపురమునబెట్టెను. ఈ శ్రేష్ఠుడు తల్లిదండ్రుల పావన గుణములను గలిగి వర్ధిల్లెను. 1614 సం॥న అనగా నా బాలకునకు దొమిదేండ్ల వయస్సున శ్రీరామదేవుడు ప్రత్యక్షమై స్వయముగ మంత్రోపదేశము చేసెనని చెప్పుదురు. అతడుగూడ ననేక మతసంబంధములైన గ్రంథములువ్రాసెను. వానిలోనతడు రామీరామదాసుడను పేరు వేసికొనుచుండెను. సూర్యాజీ మహాపురుషుడయ్యెను. అతని గర్భమున శ్రీరామపాదారవింద భక్తుడను, వానర వల్లభుడునైన మారుతి (హనుమంతుడు) జన్మించునని సిద్ధులు సెలవిచ్చిరట. జనులీ మాట విశ్వసించి యట్టియవతారపురుషుని కొఱకు నెదురు చూచుచుండిరి. మహారాష్ట్రదేశమున నా కాలమున చాలమంది భక్తులు జనించిరి. వారందఱిలో బ్రతిష్ఠాన పురవాసియైన యేకనాథస్వామి మిక్కిలి గొప్పవాడు. ఆయన రాణోజీబాయి సోదరుడైన భానోజీకి గురువు. ఏకనాథుని యొక్క గురువు పేరు జనార్దనస్వామి. గురువుగారి గురువుయొక్క తిథి ప్రయోజనమునకై ప్రతిసంవత్సరము భానీజీరావు ప్రతిష్ఠానపురము వెళ్ళుచుండును. అతడు సోదరియైన రాణోజీబాయిని తనవెంట దీసికొని పోవుచుండును. పరమభాగవతుల యెడల మిక్కిలిభక్తిగల సూర్యాజీ యేటేటభార్యతో గలసి యేకనాథుని సేవ జేయుటకై ప్రతిష్ఠానపుర మరుగుచుండును. ఆయాత్రలో బలుసారులు మహానుభావుడైన ఏకనాథుడు హనుమంతుడు వారి గర్భమున దప్పక యవతరించునని నొక్కి వక్కాణించుచు వచ్చెను. ఆత డొక్కడేగాక యేకనాథునివలెనే మహారాష్ట్ర దేశభక్తు లందఱు నట్టి యవతార పురుషుడు తమ దేశము నలంకరించునని వాక్రువ్వజొచ్చిరి. అట్లే క్రీ.శ. 1608 వ సం.న సూర్యాజీవంతు రామాయణపారాయణము జేయుచుండగా రెండవకుమారుడు గలిగెనని శుభవార్త దెలిసెను. సూర్యాజీవంతు శ్రీరామనవమి మహోత్సవము చేయనారంభించి నవమినాడు మధ్యాహ్నము రెండు జాములవేళ రామవిగ్రహముపై నవపుష్పములు వైచి పూజ చేయుచుండెను. ఆ పుణ్య సమయముననే రెండవపుత్రు డుద్భవించెను. అతని యానందమునకు మేరలేదు. శ్రీరామనవమి నతుడు మునుపటికంటె రెట్టింపు భక్తితోను, సంతోషముతోనుజేసి గ్రామవాసులందఱకు మధురపదార్థములనుబంచి పెట్టి పుత్రోత్సవము గావించెను. ఆబాలుని మొట్టమొదటి పేరు నారాయణుడు. ఆ తరువాత నతడు రామదాసు డనియు సమర్థరామదాసు డనియు లోకమున వ్యవహరింపబడెను. మరుసటి సంవత్సరము సూర్యాజీవంతును రాణోజీ బాయియు యాత్రార్థమై ప్రతిష్ఠానపురమునకరిగిరి. తల్లిదండ్రుల వెంట కుమారులిద్దరు పోయిరి. ఆంజనేయస్వామి యవతరించునని ఏకనాథస్వామి చెప్పుచుండుటచేత భార్యాపుత్రసమేతుడై సూర్యాజీ వచ్చుచున్నాడని విని ఏకనాథుడు మిక్కిలి సంతోషించెను. అతడు మేర మీరిన సంతోషముతో నా యవతార పురుషు నెదుర్కొనుటకు బోయెను. ఏకనాథుడు రామదాసు నెత్తుకొని యానందపారవశ్యమున నాట్యముచేసి యిటువంటి కుమారుని గన్న తల్లిదండ్రులు ధన్యులు. ఈ దేశము ధన్యదేశము. మీ నోములు పండినవి. మీతపము ఫలించినది యని ప్రశంసించి యా బాలుని దీవించెను. శివుని యనుగ్రహమున నీ నందను డుదయించెను. ఇతడు నూతనశకమును స్థాపించి లోకుల బాధలు తొలగించి దేశము నుద్ధరించెను. ఇటువంటి మహాపురుషుడు మనమధ్యమున జన్మించెను గాన నా జీవితము గూడ ధన్యమైనది. ఇంక నేను నా జీవితరంగముమీది కట్ట కడపటి తెఱ పడవై చెదను అనికూడ ఏకనాథుడు వచించెను.

రెండవ ప్రకరణము

బాల్యము - ఉపదేశము

నారాయణుడు చిన్నవాఁడు. అల్లారుముద్దుగాఁబెరిగెను. అతని మొగమెప్పుడు చిఱునగవుతో వెలయుచుండెను. ఏడుపన్న దేమో యతడెఱుఁగఁడు. రెండేళ్ళు వెళ్లునప్పటికి మాటలు వచ్చెను. వయస్సు ముదిరిన కొలఁది బుద్ధికుశలతయు దానితో యుక్తాయుక్త వివేకమునలవడెను. భవిష్యత్కాలమున నతనిసాహసములు చిన్ననాఁటి యల్లరిపనులవల్లనే యూహింపఁదగియుండెను. అతనికి దయ్యములన్న భూతములన్న నమ్మకము లేదు. తన దుండగములు సహింపక తల్లిదండ్రులు బెదిరించినప్పుడు వారి బిభీషికలకు భయపడువాఁడు కాఁడు. పిల్లలల్లరిపనులు చేయునప్పుడు వారిని భయపెట్టుటకై చెప్పెడు భూతపిశాచముల కథలనతఁడు లెక్క చేయువాఁడు కాఁడు. ఆటలన్న నతనికి అత్యంత ప్రేమ. స్వేచ్ఛావిహార మతని ప్రకృతి. ఆ గ్రామమందలి బాలురంద ఱతని సహచరులైరి. అతఁడు వారి నాయకుఁడయ్యెను. ఈ పిల్లల కొంటెతనములు కోతి కొమ్మచ్చి మొదలయిన యాటలు పూర్వము రామాయణములోఁజెప్పఁబడిన బవానరుల చేష్టలవలెనుండెను. నారాయణుడు తనయనుచరుల హృదయములు రంజినంపఁజేసెను. అందుచేత నతఁడేమి చెప్పిననది వారు తప్పక చేయుచుండిరి. గోడల మీఁదనుండి దూకుట, నదులీఁదిదాఁటుట, యొకచెట్టుమీఁద నుండి మరియొక చెట్టుమీఁదకు దుముకుట మొదలైనవి జాంబు నగరమున నీ చిన్నియన్నల చేష్టలలోఁ గొన్ని, నారాయణుఁడింటివద్ద చేయునట్టి దుండగములనుండి తప్పించుకొనుటకు సూర్యాజీ తన కుమారుని యా గ్రామమున నొక పాఠశాలకుఁబంపెను. ఆ యుపాధ్యాయుఁడు విశేష విద్యావంతుఁడుకాడు. అతఁడు నేర్చుకొన్న విద్యనంతయు నారాయణుఁడు రెండు సంవత్సరములలోనే గ్రహించెను. అందుచేత నతడు సూర్యాజీని బిలిచి తాను నేర్చిన విద్యనంతయు నారాయణుడు గ్రహించెననియు నెక్కుడు విద్య కావలసినపక్షమున వేరే యేర్పాటు చేసికొనవలసినదనియు జెప్పెను. నారాయణునకు నైదవయేడు రాగానే తండ్రి తన స్థితిగతులకు దగినంత వైభవముతో నందనునకు నుపనయనము జేసెను. కాని దైవ యోగమున 1615 సం॥న సూర్యాజీ కుటుంబ పోషణమునకు మాతృసంరక్షణమునకు జిన్న పిల్లలైన శ్రేష్ఠుని, నారాయణుని విడచి కాలధర్మము వొందెను. ఏది వచ్చినను నారాయణుడు లెక్కచేయక దృడనిశ్చయము కలవాడై యుండెను. కానున్నది కాకమానదని యతని యభిప్రాయము. చిన్నతనమందు గూడ నితరుల దృష్టిలో నసాధ్యమని తోచిన విషయముకూడ నారాయణునకు సులభముగ సాధ్యమయ్యెడిది. ఇతరులు కార్యసాధనమున గలవారపాటు నొందినప్పుడు నారాయణుడు తొందర యేమియు లేక నిశ్చలమనస్సుతో గార్యసాధనము చేయువాడు. అతడు తలచుకొన్న పని ఎంత దుర్ఘటమైనను నెందరు వలదని వారించినను దాని నత డవలీలగా నిర్వహించువాడు. నారాయణునకు సమర్థరామదాసు డని పేరువచ్చుటకు భవిష్యత్కాలమున బహుసాహసకార్యములు చేయుటకు నిదియే బీజమని చెప్పవచ్చును. అతని దృడనిశ్చయము క్రమక్రమముగ నాత్మవిశ్వాసమును స్వతంత్రభావమును వృద్ధిపొందించెను. సూర్యాజీ మరణానంతరమున బాలకు లిద్దరు గృహకృత్యములను దేవతారాధన మొదలగు పవిత్రకృత్యములను నవవైధవ్య దు:ఖముచేత మూలబడియున్న తల్లికి సంతృప్తిగలుగునట్లు చేయదొడగిరి. శ్రేష్ఠుడు, తమ్ముడైన నారాయణునకు వేదము మంత్రశాస్త్రము మొదలగు విద్యలు శ్రద్ధతో నేర్పి యతనిని విద్యావంతుని జేసెను. నారాయణుడు విద్య నేర్చుటయే గాక యన్నగారి కంటె వైరాగ్యనిస్పృహత్వములయందు మిన్నయై యుండెను. సూర్యాజీ బ్రతికియుండగనే శ్రేష్ఠుడు వేదపాఠశాల యొకటిపెట్టి దానిని యధావిధిగ జరుపుచుండెను. అతడు విద్యార్థులను శోధించి తగిన వారికి మంత్రశాస్త్రము నుపదేశించి ప్రవీణుల జేయ దొడగెను. నారాయణు

డెనిమిది సంవత్సరముల వయస్సు గలిగి యున్నప్పు డన్నగారు తోడి బాలున కొకనికి మంత్రోపదేశము జేయుచుండగ జూచి, తనకు గూడా నది యుపదేశించి గురువు కమ్మని ప్రార్థించెను. అప్పు డుపదేశమునకు సమయము కా దనియు, దానికి దగిన కాలము వచ్చుననియు, నంతవఱకు వేగిరపడ వద్దనియు శ్రేష్ఠుడు తమ్ముని బ్రతిమాలి తండ్రివలె బుజ్జగించి చెప్పెను. అన్నగారి యాలోచనము నారాయణుని మనస్సునకు నచ్చనందున నతడు తలచిన తలంపు మానుకొనుట కిష్టము లేకపోయెను. అన్నగారు చేయని యుపదేశమును స్వయముగ దేవుని చేతనే చేయించుకొనవలెనని తిన్నగ మారుతి దేవాలయమునకు బోయెను. కన్నులవెంట బాష్పములు గ్రమ్మ నారాయణుడు మిక్కిలి భక్తితో మారుతిని బద్యములతో స్తవము చేయనారంభించెను. ఆతడెక్కడకు వెళ్లెనో యింటిలో నెవరికిని దెలియదు. పగలెల్ల నతడు స్తవము చేసిన పిదప రాత్రి ప్రారంభమాయెను. భక్తిపరిపూర్ణదశ నొందెను. అతని మనోనిశ్చయము వయస్సును మించిన దయ్యెను. కన్నులు బాష్పములతో నిండెను. గొంతు బొంగురు వోయెను. చిట్ట చివర కతడు గర్భాలయములో నొక చీకటిమూల మూర్ఛ పోయెను. అర్ధరాత్రమున దివ్యతేజ స్సొకటి బయలుదేరి గుడియంతయు వెలిగించెను. అంత నారాయణుడు మేల్కొనెను. తెలివి వచ్చెను. అప్పు డతనికి దివ్య తేజస్సుతో మారుతి ప్రత్యక్ష మయ్యెను. నారాయణుడు వాని పాదములపై బడి భక్తితో స్తుతి చేసెను. నారాయణున కుత్సాహ మెక్కువ కాగా బాష్పపరంపరచేత నాదేవుని పాదముల నత డభిషేకించెను. ఆ బాలకుని యసమానభక్తికి సంతసించి మారుతి శ్రీరామదేవుని దర్శనము చేయించెను. శ్రీరాముడు స్వయముగ నారాయణున కుపదేశము చేసెను. ఆ యుపదేశమహిమ చేత నారాయణుని హృదయము భక్తిపరవశ మయ్యెను. అప్పుడు శ్రీరాము డిట్లాజ్ఞాపించెను. "ఈభూమియంతయు నపవిత్రులైన మ్లేచ్ఛులచేత పాడయినది; కాన, నారాయణా! నీవు స్వార్థత్యాగివై కృష్ణా నదీ తీరమున విరాగివై తపస్సుచేసి లోకమునం నవీనపద్ధతి నవలంబించి దివ్యజ్ఞానము వ్యాపింపజేయవలెను." నారాయణు డింటినుండి వెళ్లినది మొదలుకొని తల్లి వానికొఱకు జిత్తక్షోభనొందెను. ఇరుగుపొరుగువారును మిత్రులును వానికొఱకు వెదకి వెదకి విసిగి యుండగ శ్రేష్ఠుడు సరిగ మారుతి గుడికి వెళ్లి తమ్ముని దోడ్కొని వచ్చెను.

మూడవ ప్రకరణము

వివాహము

ఉపదేశమైనది మొదలుకొని నారాయణుడు నిరంతర ధ్యానపరుడై విరాగివలె నుండును. అతని నడతవలన నతడు లోకవాంచలమీద నాశ విడచినట్లు సంసారసంభంధమైన యురులలో దగులుకొన నిష్టమిలేనట్లు గనపడెను. నారాయణుడు బ్రహ్మచర్యమునందే కాలము గడపదలచెను. గాని వృద్ధురాలైన యతని తల్లి తనకుమారుశడు బ్రహ్మచారియై యుండుటకు యిష్టపడక త్వరగా వానికి వివాహముజేసి యొకయింటివానినిజేయదలచెను. ఆగ్రామ పురోహితులు కూడ వాని తల్లిమాటనే యాడి పెండ్లిచేసుకొమ్మనిరి. సాధారణముగ బురోహితులు పెండ్లియీడుగల మగపిల్లలకు ఆడపిల్లలకు బెండ్లిచేయుటయే పనిగాపెట్టుకొందురు గదా! తల్లియుబంధువులు మిత్రులు నారాయణుని గృహస్తాశ్రమమున బ్రవేశపెట్టుటకు బట్టుపట్టిరి. అతని మనస్సు రెండుతలంపుల నడుమ నియ్యాలలూగ జొచ్చెను. మాతృవాక్య పరిపాలన చేయవలెనా? తనమనోభీష్ట ప్రకారము సంసారపరిత్యాగము చేయవలెనా? యను సంశయ మతని మనస్సును బీడింప జొచ్చెను. అతనికి మాతృదేవతయన్న మిక్కిలి భక్తి. సంసారపరిత్యాగము చేయవలెనన్న మాతృభక్తి బంధము గోసివేయవలెను.అది యతని కిష్టములేదుshy amulet. ఏదిఎట్లైనను నాయణుడు వివాహవిముఖుడౌటకే నిశ్చయించు కొనెను. అది అతని జీవితములో మిక్కిలి సమస్య. అంతకంత కా సమస్య మూతిబిగిసి పోయెను. బంధుమిత్రులు పలుమారు నారాయణుని గలిసికొని వివాహమాడుమని నొక్కి చెప్ప దొడగిరి. ఈబాధపడలేక నారాయణు డొకనాడు గ్రామము వెలుపల్ నున్న యెత్తైన యొక వృక్షమెక్కి దాని కొమ్మల నడుమ గూర్చుండి తన సమీపమునకు వచ్చి వివాహము మాట యెత్తిన వారిమీద రాళ్ళు రువ్వఁ జొచ్చెను. అనేకులు నారాయణుఁడు పిచ్చివాఁడైనాఁడని తలంచి "నీకుఁ బిచ్చియెత్తిన"దని బవానిమొగముమీఁదనే యనఁ జొచ్చిరి. ఈ మాటలచెత నతఁడు విసిగిపోయి కోపోద్రేకము నఁపుకొనలేక చెట్టు క్రిందనున్న లోతునూతిలో దుమికెను. అది చూచినవారు నిశ్చేష్టులై వాని బంధువులు తమ్ము నిందింతు రేమో యని భయపడి గబగబ పారిపోయిరి. బాగుగ బనీఁత నేర్చిన కొందఱు నూఁతిలో ఉరికిరి. కాని యతఁడు కనుపింపఁ డాయెను. ఈఁతగాండ్రు నూఁతిలో వెదకి వెదకి వాని జాడఁ గనుగొనలేక విసిగి యతఁడు క్రోధావేశమున నూతిలో బడి చచ్చె నని నిశ్చయించి యా దుర్వార్త సోదరునకును దల్లికిని దెలియఁ జేసిరి. నారాయణునకు నేమియు భయములేదని శ్రేష్ఠుఁడు తల్లికి ధైర్యము చెప్పెను గాని పుత్రశోక జ్వరముచేతఁ గుందుచున్న తల్లిదుఃఖము నతఁడు సహింపలేకపోయెను. శ్రేష్ఠుఁడు తనకు సహజమైన మనోధైర్యముతో నూతికడకుఁ బోయి "నారాయణా! నారాయణా! నేను వచ్చినాను రా!" అని పిలిచెను. వీక్షించు వారందఱు విస్మయము నొందునట్లు నారాయణుఁడు వెంటనే నూతినుండి బయటకు వచ్చి సోదరునితో బోయెను. అన్నగారి యెడల నారాయణునికి నత్యంత భక్తి గలదు. చెట్టుమీదనుండి నూతిలోఁబడినప్పుడు నారాయణుని మొగము మీఁద నొక బొప్పి కట్టెను. అది యతని జీవితాంతము వఱకు మానక యుండెను. ఈవిషయము వలన నారాయణుని వివాహ ప్రయత్నము కొన్ని నాళ్ళాఁగి పోయెను. కాని పూర్తిగ నాఁగిపోలేదు. గ్రామ పురోహితుని మాటమీఁద నారాయణుని తల్లి యతనిని వివాహమాడు మని మాతృ సహజములైన శీతలవాక్యములతో వివాహమున కతఁడొడంబడునట్లు చేయ యత్నించెను. శ్రేష్ఠుని వలె నారాయణుఁడు కూడ గృహస్థుఁడై సంసారముఁ జేయుచుండఁగాఁ జూడవలెనని యామె కెంతో యిష్టము. ఎట్టకేలకు మంచి సమయముఁజూచి యొకనాఁడు రాణూబాయి కుమారుని జేరఁబలిచి తన జన్మము వాని వివాహము వలననే సఫల మగునని, దన కున్న కోరిక యదొక్కటియె యనియు నొక్కి చెప్పి బలవంతపెట్టెను. ఎంత వేఁడినను దల్లిమాట కతఁడిదమిత్థ మని ప్రత్యుత్తర మీయలేదు. తల్లిమాట కెదురా డనని మాత్రము పలికెను.

పెండ్లిపీఁటలమీఁద గొంతసేపు గూర్చుండి పెండ్లికూతునకుఁ దనకు నడుమఁ దెఱ పట్టువఱకైనను నుండు మనియామె కోరెను. ఆ మాటలు విని బంధుమిత్రులు నారాయణుఁడు కట్టకడకుఁ దల్లిమాటలకు నంగీకరించె నని సంతోషించిరి. కాని, శ్రేష్ఠుఁడు మొదటినుండియుఁ దమ్ముని తత్త్వ మెఱిఁగిన వాడగుచే నతని మాటలు విశ్వసింపఁ డయ్యెను. వివాహ ప్రయత్నములు విసవిస జరుగజొచ్చెను. ఎట్టకేలకు వివాహమహోత్సవదినము వచ్చెను. చుట్టములు మిత్రులు చేరిరి. నారాయణునకుఁ బెండ్లికొడుకు సింగార మంతయుఁ జేసిరి. పెండ్లికూతునకు నెదురుగాఁ బెండ్లి పీఁటలమీద నతఁడు కూర్చుండెను. వధూవరుల నడుమ బ్రాహ్మణులు తెఱ పట్టిరి. పురోహితుఁడు బిగ్గరగా మంత్రములు చదువఁ జొచ్చెను. అంతలో సావధానుఁడవై యుండుమని పురోహితులు నారాయణుని హెచ్చరించిరి. ఇంకొక గడియలో వివాహమైపోవును. పెండ్లికూఁతున కెదురుగఁ బీఁటలమీద కూర్చుందునని తల్లితోఁ జెప్పినమాటయతఁడు నిలుపుకొనెను. కాని, పెండ్లికూఁతు యొక్క దురదృష్టము చేతను మహారాష్ట్ర దేశస్థుల యొక్క యదృష్టము చేతను నతఁడు మఱియొక దారి త్రొక్కదలఁచెను. అంతట నతఁ డకస్మాత్తుగాఁ బీఁటలపై నుండి లేచి పెండ్లికూతును బ్రియబంధువులను మాతృదేవతను సోదరుని విడిచి పెండ్లిపందిరిలోనుండి యావలకుఁ బాఱిపోయెను. ఆలోక సామాన్యమైన యీయద్భుతచరిత్రవల్లఁ బెండ్లిపందిరిలో గొప్ప గొడవ బయలుదేరెను. 'పెండ్లికొడుకు పాఱిపోయెను; పట్టుకొనుఁడు, పట్టుకొనుఁడని కేకలు వినఁబడెను. పెక్కండ్రు నారాయణుని వెంటఁ బఱుగెత్తిరి. కాని యతఁ డెవ్వరికిని జిక్కలేదు. మెఱుపుఁదీవ వలె నతఁడు క్షణములో మాయమయ్యెను. అంవేషింపఁ బోయినవా రాశాభంగ మొంది వెనుకకుఁ దిరిగి వచ్చిరి. ఈ వింతపని పెండ్లికొమారుని యింటను పెండ్లికొమార్తె యింటను విశేషదుఃఖము కలిగించెను. శ్రేష్ఠుఁడు నారాయణుని స్వభావమెఱిఁగి యుండుటచే నతనికి నిర్బంధ వివాహము చేయుట పొరపాటని చెప్పెను. ఆ కాలపు దేశాచారమునుబట్టి జరుగుచున్న నిర్బ్వంధవివాహ పద్ధతుల నతఁడు నిష్ఠురముగ ఖండించెను. ఈ విధముగ నాశాభంగ పెండ్లికూతును మఱియొకని కిచ్చి వివాహము చేసిరి. ఈ --- 1620 సం||న జరిగెను. అప్పటికి నారాయణునకు బండ్రెండు --- వయస్సు. అంత చిన్నవయస్సులో వైరాగ్యబుద్ధి కలుగుట --- కదా ! నారాయణుడు తల్లికోరినట్లు పెండ్లిపీటలపై ---. కాని పెండ్లిచేసికొనక పాఱిపోయెను. అందుచేత మాతృ --- పాలన చేసిన వాడయ్యెను. తన పట్టు నెఱవేర్చుకొన్నవా --- నారాయణు డేల వివాహము మానెను? పెండ్లి యన్న నతనికి --- యెందులకు? వివాహవిధి పరిత్యజింపవలసినంత నీచవిధియా? --- దీనిని తన వేదాంతగ్రంథములలో నెచ్చటను దూషించి ---. వివాహ మాడదలచిన వారి యెడల వాని కంత ద్వేషము --- పోవుటయే గాక, వివాహవిధిని గుఱించి యతడు ప్రసంగిం --- దాంపత్యము నుత్కృష్టము చేసికొనుటకు మార్గము లుపదేశించు --- తనమట్టుకు దాను సంసారబంధమునుండి విడివడుటయే --- గాని తదితరము గాదు. మానవలోక కల్యాణమునకు --- స్వసుఖము విడిచిపెట్టి కష్టపడుటయే ముఖ్యమని యతడు --- జెప్పెను. పరమార్థము నిమిత్తము పాటుపడిన జన్మమే --- మానవు లనేకులేదో యొకదారి త్రొక్కి వేలకొలది ప్రతిదినము --- నిష్ఫలములు చేసి చనిపోవుచున్నారు. మనముక్తి మనము --- మన ధనము మన సర్వస్వము భగవంతుని పాదముల --- మన జీవితపరమార్థము. దాసబోధలో జెప్పిన పైమూడు --- నిరసించి జీవించినవాడు తల్లికి గర్భవేదన గలిగించినవాడు --- యగును. ఈ పై వాక్యములును మరి యుటువంటి వాక్య --- దివ్యజ్ఞాన సంపాదనెంత ముఖ్యమని నారాయణు డెంత నొక్కి --- జేయును. మానవు లందఱు సోదరులని వారి సేమము --- పాటుపడడో వాడు బ్రతికి యుండియు మృతి నొంది ---వాని జీవితము వ్యర్థమనియు నతడు బోధించెను. . --- దాసబోధలోనున్న యా క్రింది మూడు విషయములు --- విశదపఱచుట యుక్తము.

తే. గీ. దేవదేవుడౌ శ్రీరామదేవుని కయి
యాప్తబంధువులును బరిత్యాజ్యు లవని
శాశ్వతసుఖంబు గోరెడి జనము లెల్ల
ప్రబల దు:ఖకారణమైన బంధుజనము
విడచి శ్రీరామపూజకే గడగవలయు.

తన చిన్న కుటుంబముయొక్క క్షేమమునేగాని విశ్వ మానవకుటుంబ క్షేమము నఱయువాడు స్వార్థత్యాగము తప్పక చేయవలెను. నారాయణు డొక్కడే సంసారసుఖము నపేక్షింపక యట్లు చేసినవాడు. బ్రహ్మచర్యమే యుత్తమోత్తమమని నారాయణుడు గట్టిగ నమ్మెను. అతని భవిష్యజ్జీవిత మంతయు దానిమీదనే యాధారపడెను. గృహస్థాశ్రమమన్న నతడు భయపడలేదు. నిజముగ నతడు గృహస్థుడైన పక్షమున సంసారిక యుద్ధము లతడు మిగుల శౌర్యముతోను మనోబలముతోను జేసి గెలిచి యుండును. కాని తాను తల పెట్టిన కార్యమునకు వైవాహికబంధ మెంత యాటంకమో యతడు తెలిసికొనెను.

నాలుగవ ప్రకరణము

నారాయణుడు రామదాసు డగుట.

పెండ్లిపందిరిలోనుండి నారాయణుడు తిన్నగా నూరి బయటికి బోయి యొక చెట్టు తొఱ్ఱలో మూడు దినములు దాగుకొనెను. అక్కడ నతడా మూడు దినము లన్నపానములు లేక యెవరికి గనబడక యుండెను. అక్కడనుండి యతడు కృష్ణానదిగట్టు దారిబట్టి నాసిక పంచవటికి బయనమై పోయెను. అక్కడ నతడు శ్రీరామ దేవాలయమున కరిగి యా దేవుని దర్శించి యటనుండి తకిలీ యను నొక చిన్న గ్రామమునకు బోయెను. అచ్చట నతడు ఘోరమగు తపమాచరించి బహుకష్టముల బడజొచ్చెను. అతని నిత్య జీవిత మీలాగున నుండెను. పెందలకడ నిద్రలేచి గోదావరినదికి బోయి నడుములోతు నీళ్ళలో నిలిచి స్నానము చేసి సంధ్యావందనము చేసి మంత్రములు చదివి పరమధ్యాననిష్ఠుడై యుండును. ఈవిధముగ నతడు క్రమము దప్పక ప్రతిదినము ప్రొద్దు నెత్తిమీదికి వచ్చు వఱకు జేయుచుండును. ఆ సమయమున మత్స్యములు మొదలయిన జలచరములు వానికాళ్ళు కొఱికి పుండ్లు చేయుచుండును. నిరంతరము నీటిలో నుండుటచే నడుము క్రింది భాగము తెల్లబడి యుండెను. రెండు జాముల తరువాత నతడు తన బసకు సమీపమున నున్న కొన్ని యిండ్లకు మాత్రమే పోయి మాధుకరము చేసికొని దేవునకు నైవేద్యము పెట్టి, యది దినమున కొక్కసారి మాత్రమే భుజించును. తన గుహలో గూర్చుండి భోజనానంతరమున నతడు రాత్రి ప్రొద్దుపోవువఱకు ధ్యానశ్లోకములను గట్టిగ జదువు చుండును. ఆయన పదిమందితో గలసి మెలసి యుండక సంఘ జీవితమును బరిత్యజించి యేకాంతముగ నుండుటకే యిష్టపడెను. రామదాసుడు చేసిన ఘోరతపస్సుచేత నతని శక్తి యుడిగెను. మేను శుష్కించెను. అప్పటికతడు ద్వాదశవర్షప్రాయుడు మాత్రమేయని పాఠకమహాశయులు గ్రహింపవలయును. ఈ బాలకుని తపస్సు చూడ భాగవతములో చెప్పబడిన ధ్రువుని తపస్సు జ్ఞప్తికి వచ్చును. అట్టి మహాతపస్సు చేసినవారిలో చాలమంది జీవింపక నశింతురు. మహోత్సాహము, మనోనిశ్చయము, ధైర్యముగలవానికి నేదియు నసాధ్యము గాదు. ఈ తపస్సు వల్లను నేర్చిన మంత్రశక్తి వల్లను రామదాసుడు క్రమక్రమముగ యోగి యయ్యెను. అతని మొగమున బ్రహ్మవర్చస్సు తాండవమాడజొచ్చెను. లోపలనున్న దివ్యజ్ఞానము శరీరమంతట బ్రతిఫలింప జొచ్చెను. ఆతని కద్భుత శక్తులలవడెను. సంభాషణము - గంభీరమయ్యెను. చేత నొక దండమును చంక నొక జోలెయు మొలకొక లంగోటియు నతడు ధరించు చుండెను. అతడు రెండు గ్రంథముల రచియించెను. ఒకటి మానసిక శ్లోకములు. రెండవది దాసబోధ. అతడా గ్రంథములలో ముట్టని విషయము లేదు. ఆనాడు నేటివలె గొప్ప విద్యాభ్యాసములకు నవకాశములు లేవు. లేక పోయినను నేటికాలపు వారికి మహాశ్చర్యము గలిగించు విషయములు భావములు నాగ్రంథములలో నున్నవి. రామదాసుకడ గూడ నద్భుతశక్తులు కలవందురు గాని యా యద్భుతశక్తులను నతడెప్పుడు నుపయోగింప లేదు. ఉపయోగించుటకు నిష్టములేదు. అయినను తప్పినది కాదు. ఆతడు తకిలీ గ్రామములో నొక గుహలో దపస్సు జేయుచున్న కాలమున నచట నొక యువకుడు క్షయరోగ పీడితుడై మృతినొందెను. ఆతని భార్య సహగమనము చేయదలంచి శ్మశానమునకు బోయెను. కాడు పేర్చబడెను. అంతయు సిద్ధమయ్యెను. అప్పుడా యిల్లాలు సమీపమున నొక గుహలో మహాపురుషు డొకడు తపస్సు చేయుచున్నా డని విని యాతని దర్శనము చేయుటకై పోయి రామదాసునకు నమస్కరించెను. ఆమె నతడు దీవించి "ఎనమండుగురు బిడ్డలు నీకు గలుగుదురుగాక" యని యాశీర్వదించెను. స్వామీ! యీ జన్మముననా? మఱియొక జన్మముననా?" యని యామె యడిగెను. "మఱియొక జన్మ మేల? ఈ జన్మముననే" యని యతడు బదులు చెప్పెను. అంతకు ముందే తన భర్త కాలధర్మము నొందె నని మనవి చేసెను. భయము లేదని రామదాసు డభయ మిచ్చిలేచి శ్మశానమునకు బోయి శవమును జూచి రామ నామము

స్మరించుచు ---మీద కమండలూదకము చల్లి లెమ్మని యానతిచ్చెను. చూడ---దఱు మహాశ్చర్య నిమగ్నులగునట్లు చనిపోయిన మనుష్యుడు రామదాసునకు నమస్కరించి యతడే తన్ను బ్రతికించె నని చూపి---తట రామదాసుడు మరి యుద్దరు కుమారులు కూడ వారికి--- దీవించి వెడలి పోయెను. ఆ పతివ్రత మొదటి కుమా---దాసునకు శిష్యునిగ నర్పింతు నని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. అట్లే యా---ప్రథమపుత్రుని రామదాసునకు సమర్పించిరి. రామదాసుడు---వు" డని పేరుపెట్టెను. అతడే రామదాసుని శిష్యగణములో----. క్రమక్రమముగ నామెకు పదిమంది బిడ్డలు గలిగిరి. ఆ---కుటుంబమునకు 'దశపుత్ర' వారని యింటి పేరు గలిగెను. ఆ---ప్పటికి నా కుటుంబమున జరుగుచున్నది.

ఐదవ ప్రకరణము

హిందూదేశ సంచారము

అతడు మహారాష్ట్ర దేశము విడచి యుత్తర హిందూ స్థానమునకు బోయి గయాక్షేత్రముచేరి యచ్చట పూర్వము బుద్ధదేవుడు తపస్సు చేసిన మఱ్ఱిచెట్టు క్రిందనే కూర్చుండి పండ్రెండు సంవత్సరములు ఘోరతపస్సు చేసి సాటిలేని యింద్రియ నిగ్రహమును, యసమానమైన యాత్మజ్ఞానమును సంపాదించెను. అత డంతతో దనివి నొందక భరతఖండమున గల నానా భాగములకు బోయి యచ్చటి జనుల వేషభాషలను వివిధాచారములను గ్రహించి, సమస్త పుణ్యస్థలములను జూచి, తీర్థయాత్రలు సేవించి లోకానుభవము నార్జించి, పిదప స్వదేశమునకు బోవలె నని సంకల్పించెను. తాను లే నప్పుడు తకిలీ గ్రామములో స్థాపించిన మారుతీ దేవాలయమునకు నిత్యపూజా కైంకర్యములు నీమముతో నడుపుటకు సర్వవిధముల నుద్ధవుడే యర్హుడని వాని నా యాలయమున నుంచి పోయెను. కాలినడకను కాశీపట్టణమునకు పోయెను. అచ్చట నతడు శ్రీవిశ్వేశ్వరస్వామివారి యాలయము ప్రవేశింప బోవుచుండ నచ్చటి బ్రాహ్మణులు వాని నడ్డుపెట్టిరి. ఆతని లంగోటీ చూచియు జడలు చూచియు మలినమైన బట్టలను జూచియు నత డెవడో తక్కువజాతి వాడని వారు భావించి యట్లు చేసిరి. అడ్డు పెట్టగానే యతడు వారితో వివాదపడక తిన్నగా నత డటనుండి వెడలి పోయెను. రామదాసు డట్లు వెడలి పోగానే విశ్వేశ్వరాలయములో నున్న శివలింగమదృశ్య మయ్యెనట. అర్చకులు ధర్మకర్తలు మొదలయినవారు మిక్కిలి యాశ్చర్యపడి కళవళపడి యా వింతకు గారణము రామదాసుని రానీక వెడల గొట్టుటయే యని నిశ్చయించిరి. వారు తొట్రుపడి వానివెంట పరుగులెత్తి వానిని గలసికొని, తమ్ము క్షమించి యాలయమునకు దయచేయు మని ప్రార్థించిరి. రామదాసుడు మారు మాటాడక మౌనముతో వారివెంట విశ్వేశ్వరాలయమునకు బోయెను. పోయిన తోడనే లింగమెప్పటియట్ల గుడిలో గనబడెనట. అడ్డుపెట్టిన వారి గర్వభంగ మయ్యెనట. కాశినగరములో నున్న దివ్యస్థలము లన్నియు నతడు సేవించెను. అన్నిటికేమి గాని యచ్చట హనుమాన్ ఘట్టమని యొక ఘట్టము గలదు. పేరు హనుమాన్ ఘట్టమేగాని యచ్చట హనుమంతుని యాలయము లేదు. రామదాసుడు మారుతి దేవాలయము గట్టించి, యందు హనుమంతుని విగ్రహము నెలకొల్పి పూజా నమస్కారములు ప్రతి దినము చేయు మని బ్రాహ్మణులకు జెప్పెను. కాశీపురి నుండి రామదాసు డయోధ్యాపురి కేగెను. అయోధ్యాపుర దర్శనము కాగానే యతని యానందము మితిమీఱెను. సూర్యవంశ ప్రదీపకుడు, పితృవాక్య పరిపాలకుడు, పరమదైవతము నైన శ్రీరాముడు పుట్టిన చోటును, ఆ మహానుభావుడు రాజ్యమేలిన చోటును గనుగొను భాగ్యము తన కబ్బిన దని యత డానంద పరవశు డయ్యెను. అతడక్కడ గొన్నిదినములు గడపి పిమ్మట మధురాపురము, గోకులము, బృందావనము, మొదలైన దివ్యక్షేత్రముల సేవించెను. ఆతని రాక విని జనులు మహానుభావుడగు నతని దర్శనము చేసి యాశీర్వచనము పొంద జనులు గుంపులు గుంపులుగ జేరిరి. ఏలయన నతని కీర్తి యతనికంటె ముందే యచ్చటికి జేరెను. రామదాసుడు తనకు జిక్కిన యవకాశములను వ్యర్థముగ బోనిచ్చువాడు గాదు. అందుచే నతడు అచ్చట కొందటి కుపదేశములు చేసి మఠములు స్థాపించి తన బదులుగా బనిచేయుమని వారిని నియోగించెను. అతని పనికి నదే ప్రారంభము. కాని యతడుత్తర హిందూస్థానమున నధికముగ మతవ్యాప్తి చేయదలచుకొనలేదు. తన యావచ్ఛక్తిని దనకాలమును దన జ్ఞానమును మాతృదేశమైన మహారాష్ట్రమునకే సమర్పింపవలె నని యతని నిశ్చయము. అత డంతట శ్రీకృష్ణునకు మున్ను నివాసమైన ద్వారకానగరమునకు పోయి యచ్చట నొక శ్రీరామాలయము స్థాపించి సంప్రోక్షణాది కర్మలు గావించి యచ్చట నుండి కాశ్మీరమునకు రాజధానియైన శ్రీనగరమునకు బోయెను. అచ్చట శిక్కుమత స్థాపకుడైన నానక్ గురువుచేత స్థాపింపబడిన మఠము

కలదు. యది పరమ పవిత్రమైనదని యా మతస్థులంద ఱచ్చటికి యాత్ర జేయుచుందురు. రామదాసుడు వచ్చినా డని విని యా మతస్థులు తక్కిన శ్రీనగరవాసులు వానితో వేదాంత చర్చలు చేయదలచి వాని నాహ్వానించిరి. ఆహ్వాన మంగీకరించి రామదాసు డక్కడకు బోయెను. వారు రామదాసుని క్లిష్టములైన వేదాంత సమస్యా సముద్రమున ముంచివైచిరి. ఆత డవి లెక్క సేయక సమస్యలన్నిటికి సమయస్ఫూర్తిగ యుక్తితోను నేర్పుతోను సమాధానము లిచ్చి వారిని జయించెను. వేదాంత శాస్త్రము యొక్క గుట్టు మట్టు తెలియక లోతు నందలేక పైపైనే వారీదులాడుచున్నా రని స్పష్టముగా నతడు వారికి దెలియ జెప్పెను. నానకు మతస్థులు వాదములో పరాజయము పొందితి మని యొప్పుకొని యంతటినుండి రామదాసును దమకు బరమ గురువుగా నంగీకరించితి మని చెప్పిరి. వా రందఱు తమ కుపదేశము చేయుమని ప్రార్థించిరి. అందు కతడు సమ్మతింపక వారితో నిట్లనియె. "మహాపురుషుడైన నానకు మత బోధ కత్తియంచువలె పదునైనది. మహమ్మదీయులుగూడ "రామ రామ" యనుచుందురు. దానికి గారణము నానకు నందు గల జ్ఞానజ్యోతియే కారణము. మీ రాయనకు నమ్మిన శిష్యులు. మీగురువైన నాన కే ధర్మముల నుపదేశించెనో నా యుపదేశములు నట్టివే. మతము మార్చుకొనుట మిక్కిలి యాక్షేపణీయమని నా యభిప్రాయము. నానకునే యనుసరింపుడు. అందుచేతనే మీకు శాశ్వతానందము కలుగును." అనంతరము రామదాసుడు బదరీ నారాయణమును, కేదారేశ్వరమును, హిమాలయపర్వత శిఖరముమీద నున్న మానస సరోవరమును గాంచెను. ఆ పర్వతముమీదనే శ్వేతమారుత విగ్రహము గలదని వినెను. మనుష్యమాత్రు డచ్చటికి బోలేడని కూడ నతడు వినెను. అక్కడకు వెళ్ళసాహసించిన మహానుభావుడు శ్రీ శంకరాచార్యుల వా రొక్కరు మాత్రమే యని యచ్చటి వారు చెప్పిరి. రామదాసు డా క్షేత్రమునకు బోయి మహాత్ముని దర్శించి వర్షకాలము నాలుగు నెలలు గడగడ వడకించు చలిలోను మంచులోను గడపెను. హిమాలయ పర్వతములు దిగి శ్రీ జగన్నాథ క్షేత్రమునకు బోయి యచ్చటి నుండి తూర్పుసముద్రతీరమున బ్రయాణముచేసి రామేశ్వరము పోయి యచ్చటనుండి లంకకు బోయెను. లంకద్వీపము విడిచి రామదాసుడు పశ్చిమ సముద్రతీరమున బ్రయాణముచేసి త్రోవలో నున్న పుణ్యక్షేత్రముల నన్నింటిని దర్శనము చేసి క్రమముగ మహాబలేశ్వరము చేరెను. ఈ మధ్యకాలమున నక్కడక్కడ మారుతి మఠముల స్థాపించి వానియందు బూజా పురస్కారములు జరుగునట్లు చేసెను. ఇట్లు, పండ్రెండు సంవత్సరము లాసేతుహిమాచల పర్యంతమైన భరతఖండమంతయు యాత్రలు సలిపి సలిపి యెట్టకేలకు నాసిక జేరెను. అక్కడదన ప్రియశిష్యుడైన యుద్ధవుని గలిసికొని యతడు తన కృత్యములను శ్రద్ధాభక్తులతో జేయుచున్నట్లు విని సంతోషించెను. పిమ్మట బవిత్ర మగు గొదావరి జలమున స్నానముచేసి యతడు రామదేవుని యాలయమున కరిగి నమస్కరించి యిట్లనియెను. "భగవంతుడా! శ్రీరామా! మీ యనుగ్రహము చేత నీ పండ్రెండు సంవత్సరములు పుణ్యక్షేత్రముల సేవించి యాత్ర సలిపితిని. ఈ యాత్రలో నే పుణ్యము సంపాదించితినో యది యెల్ల శ్రీరామార్పణ మని మీకర్పించెదను. కరుణించి స్వీకరింపుము" అని పలికి శ్రీరాముని హస్తములలో జలము ధారబోసెను. ఈ యాత్ర యంతయు రామదాసుడు జీవనాధారము లేక, చేత ధన మేమియు లేక కాలినడకనే జరిపె నని పాఠకులు గ్రహింతురుగాక. రామదాసుడు పాదచారియై పోవుటచేత భరత ఖండమున గల మండలము లన్నిటిలో జనుల యాచార వ్యవహారములను గ్రహించుట కవకాశము గలిగెను. ఈనాటి యాత్రలకు, రామదాసుడు పదునేడవ శతాబ్దమున జేసిన యాత్రలకు జాల భేదము గలదు. ఈ నాటివారు. ఓడలలోను, ధూమ శకటములలోను నెక్కి పయనములు చేయుదురు. ఆంగ్లేయ కనియైన 'రస్కిను' అను నతడు "రైలు ప్రయాణము నిజమైన ప్రయాణము కాదు" అని వక్కాణించెను. ఏలయన నొక బంగీ పొగబండిలో బడవైచి యొక చోటనుండి మరియొక చోటికి బంపినట్లే మనుష్యుని గూడ నొకచోట బొగబండిలో నెక్కించి మరియొకచోట దింపుదురు. కాన నది నిజ మయిన ప్రయాణము కా

దని యతడు పలికెను. నిజముగ రామదాసుని మతసంబంధమైన తీర్థయాత్రయైనను, నత డేగిన చోట నెల్ల నక్కడి స్థితిగతు లన్నిటిని దన భవిషత్కార్యమునకు ననుకూలముగ జేసికొనునట్లు గ్రహించెను. ఒక స్థలమందు నతడిట్లు చెప్పెను. "ఈ ప్రపంచ మనేక విధములైన మనుష్యులతో నిండియున్నది. వారినడుమ సంచరించుటవలన మన కెంతో జ్ఞానము కలుగును. అదిమన కాశ్చర్యము గొలిపి యెన్నో జీవిత సమస్యలను సాధించును. కనుక మనము నిరంతరము ప్రయాణము చేయవలెను. నూతన ప్రదేశములను దర్శింపవలెను. దానివలన ననేక దేశముల పరిచయము మనకు గలుగును. అనేక తపస్సులు చేయవలెను. అనేక పుణ్యక్షేత్రముల సేవింప వలెను. వైరాగ్యము కలిగి యుండవలెను. స్వార్థత్యాగముచేత నూతన శక్తులెన్నో ప్రభవించును." ఈ శక్తివల్లనే యతడు శివాజీకి సాయము చేయకలిగెను. తాను స్వయముగ బాదచారియై యాత్ర సల్పి రామదాసుడు తక్కినవారికి మార్గదర్శకుడయ్యెను. ఈనాడు లోకసేవజేయ బ్రయత్నించువారు విఫలప్రయత్ను లగుటకు ముఖ్యకారణము జన సామాన్యముతో సంబంధము లేకపోవుటయే. జనులతో గలసి మెలసి యుండని వాడు జనులపక్షమున గట్టిగ బని జేయలేడు. కావున రామదాసుడు నానావిధములైన జనులతో మనము సంబంధము కలిగి యుండవలెనని బోధించుచుండును. కూపస్థమండూకము వలె నొకచో గూర్చుండెడివాడు సకల వ్యవహారములు చెడగొట్టుకొనును. కావున దేశాటనము చేసి యనేకులతో సంభాషింపవలెను.

ఆఱవ ప్రకరణము

అప్పటి దేశస్థితి

ఆ కాలమున మహారాష్ట్రదేశము మిక్కిలి దుస్థితిలో నుండెను. ప్రజలలో నైకమత్యము లేదు. దేశాభిమానమంతకుమున్నే లేదు. ఆత్మలాభపరాయణత్వమేగాని, స్వార్థత్యాగము లేదు. ఆత్మగౌరవ మంతరించెను. పరసేవాసక్తి క్షీణమయ్యెను. ఆ నాడు మహారాష్ట్రదేశములో దక్షిణమున బిజాపురసుల్తాను పాలించుచుండెను. కన్నడదేశమున గొంత భాగమును, మహారాష్ట్రమున గొంతభాగమును బిజాపూరు ప్రభువుల పాలనకు లోబడియుండెను. దేశమందలి సరదారులు వీరులు బిజాపూరు సుల్తానుల కొలువులో జేరి స్వదేశస్థుల మీద కత్తిగట్టి ప్రభువుల యనుగ్రహమునకు బాత్రులై వారిచేత బిరుదులు, ముఖాసాలు, జమీలు స్వీకరించి యధికారుల కనుసన్నల మెలగుచు దైవభక్తిగాని దేశభక్తిగాని లేక బానిస లట్లు మెలగుచుండిరి. కత్తిపట్టి పోరాడగల బంట్లు సయితము సుల్తానుల పటాలములలో జేరి పొట్ట బోసుకొనుచుండిరి. బిజాపూరు సుల్తానులు, అహమ్మదునగర సుల్తానులు, లేనిపోని వంకలు గల్పించుకొని యుద్ధములు చేయుచుండిరి. దేశస్థుల యర్థప్రాణములకు క్షేమము లేదు. స్త్రీలమాన ప్రాణములు దక్కించుకొనుట కష్టముగ నుండెను. అప్పుడప్పుడు మహమ్మదీయ ప్రభువుల సేనాపతులును సరదారులును దేవాలయములపై బడి దోచి నాశనము చేయుటయు గలదు. ఈస్థితి రామదాసుడు చక్కగ గ్రహించి స్వదేశమును నుద్ధరించుటకు సమకట్టెను. రామదాసుకంటె బూర్వము తుకారాము, ఏకనాథుడు, వామదేవుడు మొదలగు భక్తులు బయలుదేరి దేశస్థుల హృదయములలో నొక కొంత యాత్మ జ్ఞానమును దైవభక్తిని నెలకొల్పిరి. వా రాపని జేసియుండుట చేతనే రామదాసు పని సులభ మయ్యెను. యాత్మజ్ఞానము, దైవభక్తి కొంతయైనను గుదిరన గాని, నిజమయిన దేశాభిమానము కుదురదని రామదాసు యొక్క దృఢవిశ్వాసము. రామదాసు బోధించిన ధర్మము పేరు మహారాష్ట్ర ధర్మము. ఇందు రాజకీయధర్మమును మతధర్మమును గూడ నిమిడి యున్నవి. ఈబోధకు రామదాసుడు చిరకాల తపస్సుచేతను, స్వార్థత్యాగముచేతను, దీర్ఘయాత్రచేతను తగినంత యనుభవము గలిగి కావలసిన సాధనసామగ్రి నంతయు జాగ్రత్త పెట్టుకొని పనిచేయుటకు నడుము గట్టికొనెను. వర్ణాశ్రమధర్మ భేధము వృద్ధికి గొంత యాటంకమయినను దానిని నాశనము చేసి సర్వజన సౌభ్రాతృత్వ మను పేర బూర్వపద్ధతులను కలగాపులగము జేయుట కతనికిష్టము లేదు. ఏ యభివృద్ధి కయినను మతమే మూలాధార మని యతడు నమ్మి యున్నందున జనుల హృదయములలో మతాభిమాన మహాగ్నిని బ్రజ్వలింపజేయ సమకట్టెను. నిరాశాతాపముచే వాడిపోయిన జనుల మనస్సుల మీద రామదాసుడు చల్లని ధర్మోదకముల జల్లి చిగురెత్త జేసెను. పనిని నతడు నిరాడంబరముగను, నిశ్శబ్దముగను బ్రారంభించెను.

శివాజీ యంతకుమున్నె స్వరాజ్యసంస్థాపన ప్రారంభించెను. ఆతని సాహసములవల్లను, విజయములవల్లను నతనికి గోబ్రాహ్మణ పరిపాలకుడని పేరు వచ్చెను. సాధుజంతువు లయిన గోవులను మిక్కిలి పవిత్రులయిన బ్రాహ్మణులను రక్షించుటకు శివాజీ కంకణము గట్టికొన్నా డని జనులు చెప్పుకొనుట కారంభించిరి. ఈ విషయములను రామదాసుడు వినకపోలేదు. రామదాసునకు గావలసిన బనులు గూడ నట్టివే. కాని శివాజీ యొక్క సాహసములు మహారాష్ట్ర సామంతులలో గొందఱికి వానియెడ ద్వేషము గలిగించెనే గాని, విశ్వాసము గలిగింపలేదు. శివాజీ కంటె ముందుండిన మహారాష్ట్ర ప్రభువులు స్వతంత్ర మహారాష్ట్రము బ్రతిష్ఠించుటకు బ్రయత్నింపరైరి. ఇట్టి యుదారభావము మొట్టమొదట శివాజీకే కలిగెను. మహారాష్ట్ర సామంతులు మహమ్మదీయ ప్రభువు లను గ్రహించి తమకిచ్చెడు బిరుదములతోను, గౌరవములతోను, జాగీరులతోను, సంతుష్టులై

మిన్నకుండిరిగాని, మాతృదాస్య విమోచనమునకునై పాటుపడిన వారొక్కరును లేరు. అట్టి స్వతంత్ర మహారాష్ట్ర సాంరాజ్యసంస్థాపన గౌర నము శివాజీకే దక్కెను. అందుచేతనే దేశస్థు లందఱు శివాజీని మిక్కిలి గౌరవించి పూజించుచున్నారు.

గట్టిస్వతంత్ర సామ్రాజ్యస్థాపనము మత మనియెడు గట్టి పునాదిమీదనే గాని నిలువబడ దని రామదాసు యొక్క నమ్మకము. అందుచేత రామదాసుడు జనులకు దేశాభిమాన మంత్రము, మతాభిమానమంత్రము జోడించి ప్రయోగించెను. ఆ కారణమున జనులకు బరసేవాసన్నిపాత జ్వరము కొంత తగ్గెను. ఈ క్రింది పద్యము రామదాసు యొక్క సంకల్పమును సంగ్రహముగ దెలియ జేయును.

తే.గీ. మొట్టమొదటను శ్రీహరి పూజనంబు
దేవసేవకు వెన్కను దేశసేవ
తక్కిన విషయములయందు దగిన శ్రద్ధ
పూనవలయును మానక మానవుండు.

రామదాసుడు తీర్థయాత్రా సమయమున హిందూదేశమునందు నానాభాగములలో గల యాత్మజ్ఞానులను బ్రహ్మవేత్తలను దేశప్రఖ్యాతి గల సన్న్యాసులను యోగులను సందర్శించి వారితో వివిధ విషయములను బ్రసంగించి వారికి దన పూనికను దెలియబఱచెను. వారాతని వృత్తాంతమును విని యతని బ్రహ్మచర్య దీక్షకును దైవభక్తికిని దేశాభిమానమునకును, యాతని నీమములకును నివ్వెఱపడి యాసేతుహిమాచల మగు భరతఖండమున నటువంటి యోగి లేడని నొక్కి చెప్పి వానిని దీవించి పంపిరి. రామదాసుడు మహారాష్ట్ర దేశమున స్థిరపడి ధర్మబోధ నారంభించిన తరువాత నాతని పరిచయము గల యోగులు సన్న్యాసులు పెక్కుండ్రు వచ్చి వానిని సందర్శించి వేదాంతవిషయములను జర్చించి ధన్యులయి పోవుచుండిరి. నారాయణబువా, మాహులి నివాసియైన జయరామస్వామి, ప్రసిద్ధరాజయోగియైన రంగనాథస్వామి, తుకారాము మహారాజ్, చించివాడవాసియైన మొరయదియొ, రఘునాథస్వామి, ఆనందమూర్తి, రామదాసుని తఱచు సందర్శించు వారిలో ముఖ్యులు రామదాసుడు దేశసేవాపరాయణు డయి తద్వృద్ధికై నిరంతరాలోచనా మగ్ను డయినను నారీమతల్లియైన తన తల్లిని గాని సోదరునిగాని మఱువలేదు. ఆహా! తల్లి దండ్రులను సోదరులను ఎవడు మఱువగలడు. రామదాసు తన మాతృ దేవతను స్మరియింపని దినమే లేదు. పెండ్లిపందిరిలో నుండి హఠాత్తుగ రామదాసు పాఱిపోయినది మొదలు ప్రేమకు నిలయమైన యా మాతృదేవి యిరువది నాలుగు సంవత్సరముల దీర్ఘకాలము దారుణమైన యా పుత్రువియోగదు:ఖము నెట్లు వహించినో మాటలలో వర్ణించుట మిక్కిలి కష్టము. ముడుతలుపడిన యామె చెక్కులు పుత్రునికై యామె విడిచిన బాష్ప బిందుధారలచే దఱచుగ దడియుచుండెను. నారాయణ నారాయణ యను నామము నిరంతరము నామెనోట నాడుచుండెను. రామదాసుని ప్రఖ్యాతిని వాని తల్లియు సోదరు డయిన శ్రేష్ఠుడును విని యుండిరిగాని తమ నారాయణుడే రామదాసని వా రెఱుగరు. ఎఱిగియున్న యెడల వాని యసమాన కీర్తి వారికి గొంత మనశ్శాంతిని, సంతుష్టిని గలిగించియుండెడిది. నిరంతర పుత్రశోక జ్వరముచేత నెల్లప్పుడు కన్నీరు గార్చినందున "రాణుబాయి" యొక్క దేహారోగ్యము చెడి యెట్టకేలకు నామె కన్నులు పోయెను. ఈ యిరువది నాలుగు సంవత్సరములలోను, రామదాసుని సోదరుడయిన శ్రేష్ఠుడు తగినంత యాత్మజ్ఞానము సంపాదించి వేదాంతియై గొప్ప గృహస్థుడై మాతృవాక్య పరిపాలకుడై భార్యానురాగియై యతిథులకు నభ్యాగతులకు నన్నోదకములిచ్చి వారి నాదరించుచు బేరుప్రతిష్ఠల గాంచుచుండెను. అంతతో బోక ఆతడు "భక్తి రహస్య" మను నొక మహాగ్రంథమును మహారాష్ట్ర భాషలో రచించెను.

ఎట్టకేలకు రామదాసు డిరువది నాలుగు సంవత్సరముల తరువాత జన్మస్థాన మగు జాంబుగ్రామమునకు జేరెను. చేరి మొట్టమొదట మారుతి దేవాలయమునకు బోయి యా దేవుని సేవించి, తనయింటి ముంగిలి వాకిటికిం బోయి, తాను బిచ్చమునకు బోవునపుడు పలికెడి పలుకులే "జయజయ రఘువీరసమర్థ" యని గట్టిగ బలికెను. మన దేశమున బిచ్చగాండ్రు "సీతారామాభ్యాం నమ:" యను నట్లే యా దేశమున యాయ వారమునకు బోవువారు జయజయ రఘువీర సమర్థ యనుట వాడుక, అప్పుడు రామదాసుని తల్లి ముందఱి వాకిటలో వసారా మీద గుర్చుండెను. ఎవడో బిచ్చగా డనుకొని బిచ్చము బెట్టు మని తన కోడలిని అనగ శ్రేష్ఠుని భార్యను బిలిచెను. అప్పలుకులు విని రామదాసుడు తల్లి నానవాలు పట్టి మెట్లెక్కి వసారామీదికి బోయి "అమ్మా యా బిచ్చగాడు సామాన్యముష్టితో దనివి నొందడుసుమీ" యనుచు జడలు గట్టిన తన తల యామె పాదములపై బడవైచి నమస్కరించెను. ఆ స్పర్శవల్లనే యా తల్లి విషయము గ్రహియించి 'నాయనా! నా ప్రియపుత్రుడైన నారోబ మరల వచ్చెనా!' యని గట్టిగ నఱచెను. నారోబ యనగ నారాయణుని ముద్దుపేరు. "తల్లీ యతడే యితడు!" అని రామదాసుడు బదులు చెప్పెను. ఆ మాతాపుత్రసమాగమమందు దల్లికిం గొడుకునకుం గలిగిన పారవశ్యమును ఎవడు వర్ణింప గలడు. ఆమె కన్నులనుండి బాష్పములు దొడదొడ గారెను. శరీరము వడకెను. కంఠధ్వని గద్గద మయ్యెను. ఆమె కుమారుని గట్టిగ గౌగలించుకొనెను. 'నాయన, నారాయణ, నా కన్నులతో నే నిప్పుడు నిన్ను జూడలేను. మందభాగ్యురాలను' "అమ్మా మనము శ్రీరామచంద్రుని భక్తితో గొలుచు చున్నప్పు డా మహాత్ముడు మన కోర్కెలను దీర్పడా," యని పలికి రామదాసుడు తన చేతితో దల్లి కన్నులను నిమిరెను. అంతట శ్రీకృష్ణ వరప్రసాదమున ధృతరాష్ట్రునకు దృష్టి వచ్చినట్లు నామెకు నద్భుతముగ దృష్టి వచ్చెను. రాణూబాయి కన్నులు విప్పి బిచ్చపు జోలితో, జడలు గట్టిన తలతో మొగమునుండి వెలువడు బ్రహ్మతేజస్సుతో, దండముతో మాఱిపోయిన రూపుతో దన యెట్టయెదుట నున్న కుమారుని గని తల్లి సంతసించెను. ఆతని యన్నగారైన శ్రేష్ఠుడు లోపల సంధ్యావందనము జేసికొనుచు దమ్ముని కంఠధ్వని విని పఱుగున వచ్చి తమ్ముని జూచి మహానందభరితు డయ్యెను.

రామదాసుడు వచ్చినా డని విని గ్రామవాసు లందఱు గుంపులు గుంపులుగ నచ్చటకు వచ్చిరి. తమ పూర్వ మిత్రుడైన నారాయణుడు రామదాసు డను పేర గొప్ప యోగీశ్వరు డయినందుకు వానిరూపు జూచి యాశ్చర్యము నానందము బొందిరి. చూడగనే వా రప్రయత్న ముగ దలలు వంచి యా యోగికి నమస్కరించిరి. ఆతని బాల్యస్నేహితులు తమ పిల్లను వెంట బెట్టుకొని రామదాసుని జూడవచ్చిరి. పూర్వ---వారు రామదాసుని మిక్కిలి చనువుతో బిలిచి సమీపింపకుండ శిరసు వంచి చేతులు జోడించి దూరమున భయభక్తులతో నిలిచిరి.

రామదాసుడు కొన్ని దినములు తన తల్లితోను, సోదరునితోను వారి యాజ్ఞను దీవనలను బొంది, తాను దలపెట్టిన మహత్కార్య:ము వారికి దెలిపి. మహారాష్ట్ర ధర్మమును జనులకు బోధించుటకు నిల్లు వదలి కృష్ణానదీతీరమునకు బోయెను.

ఏడవ ప్రకరణము

--వా ప్రాప్స్యసే స్వర్గం జిత్వావా భోక్ష్యసే మహీమ్
--దుత్తిష్ఠ కౌంతేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః ॥

--సమే కృత్వా లాభాలాభౌ జయాజయౌ
--యుద్ధాయ యుజ్యస్వ నైనం పాప మవాప్స్యపి ॥
-- భగవద్గీత. అ. 2.

--తివా స్వర్గమును బొందుదువు. గెలిచితివా భూమి ననుభవిం-- చేత నో యర్జునా ! యుద్ధము చేయసిద్ధమై లెమ్ము.

-- దుఃఖములను లాభాలాభములను జయాజయములను సమముగా --- సిద్ధము గమ్ము ! పాపము చెందవు."

-- యా శ్లోకముల యర్థము.

--భ్రాతృ సందర్శనమైన తరువాత రామదాసుడు స్వగ్రామము --కొండలో నొక గుహ జేరెను. అచ్చట నత డున్నాడని --రెఱుగకపోయినను నా మహాత్ముడా జనుల నెట్టు లభ్యుద్ధ -- నను విచారమున నిరంతరము నిమగ్నుడై యుపాయముల -- నుండెను. అట్లనేక మాసములు రామదాసుడు నిర్జనమైన యా ---మిత్రహీనుడై యేకాకియై ధర్మభ్రష్టమైన స్వీయమహారాష్ట్ర --రించుటకు మార్గములు రేయింబవళ్లు దలపోయ జొచ్చెను. --ని కాత్మబలము పరమేశ్వరుని యందలి విశ్వాసమే. అతని --మతనియాత్మ విశ్వాసమే అతని యైశ్వర్యము ప్రపంచజ్ఞానమే. -- సాధనములతో మహారాష్ట్ర దేశమును బునస్సృష్టి చేసినట్లు మార్చి, ధర్మసంస్థాపనముచేసి జాతీయ స్వాతంత్ర్యము సమకూర్చవలె నని యతడు సంకల్పించెను.

ఇట్లతడు ప్రయత్నములు చేయుచుండ నతని ప్రభావమునుగూర్చి విని మాహులీనివాసి యగు నారాయణబువాయు, వడగాన్ నివాసి యగు జయరామస్వామియు శ్రమపడి యెట్టెటో యతని జాడలు గనుగొని యతనిని దర్శింపవచ్చిరి. యోగి మహిమ పరమయోగి యెఱుగుననట్లు మహానీయులు మహనీయుల మహిమ లెఱుంగుదురు. రామదాసుడు వారిని సగౌరవముగ నాదరించి వారి స్వస్థానములగు మాహులి, వడగాన్ మొదలగు ప్రదేశములకు దాను నడుమనడుమ నరుగుచుండును. అనంతర మతడు రంగనాథస్వామి, తుకారాంబువాను, చించివాడ నివాసియైన మోర్యాదేవుడు తక్కిన మహారాష్ట్ర భక్తులను గూడ దర్శించెను. వారును మిక్కిలి సంతసించి మరల నతని నివాసమునకు బోవుచుండిరి. ఈ యన్యోన్యదర్శనముల వలన రామదాసు పేరు దేశ మందంతట వ్యాపించెను. మతము నందాసక్తి గల జనులు రామదాసు డెక్కడ నుండునో వాని దర్శన మెట్లుగునో యని విచారింప దొడగిరి. తన కడకు వచ్చిన భక్తులను, యోగులను, మిక్కిలి గౌరవించి, వేదాంత చర్చలు మున్నగునని సమర్థతతో జేయుచుండుటచే వారు తన స్వభావ మెఱిగి యతడు సమర్థు డని చెప్పజొచ్చిరి. పైన నుదహరింపబడిన భక్తులు రామదాసున కంటె ముందుగా దేశములో గొంతపనిచేసిరని యిదివఱకే చెప్పబడినది. ఇప్పుడు వా రందరు రామదాసు యొక్క యుద్యమమును ఘోషించుటకు సాధనములైరి. ఇది క్రీ.శ. 1644 సం.రమున జరిగెను.

ఇది జరిగిన కొలది కాలములోనే రామదాసుడు సతారా మండలములోని చఫాల్ కొండలోయకు బోయి యచ్చట నివాసమేర్పఱుచు కొనెను. ఈక్రొత్తచోటు జరాండా

కొండగుహాకంటె నిర్జనమై ప్రశాంతమై బాహ్యాప్రపంచ సంబంధము లేక యుండేను. ఆతడెంత బాహ్యాప్రపంచ సంబంధమును విడిచి రహస్యస్థలములలో దాగినను వానిపేరు లోకమున విశేషముగా మ్రోగుచుండుటచే మహనీయుడైన యాతని దర్శనము చేసి కృతార్థులు గావలెనని కోరి జనులు బహువిధ ప్రయత్నములుచేసి, వాని జాడలు తీసి గుంపులు గుంపులుగా నా వివిక్తస్థలమునకు బోయి కన్నులార నతని జూచి చేతులార ననస్కరించి యేదే నుపదేశమును బడసి మఱలిపోవుచుందురు. రామదాసునకు వివిక్తస్థల నివాసము మిక్కిలి ప్రియము. దానిం గూర్చి యత డొకచో నిట్లు చెప్పెను.

సత్యాన్వేషణము తఱచుగా వివిక్త స్థలములలోనే చక్కగా జరుగును. కావున బ్రతిమనుష్యు డెల్లప్పు డట్లు చేయదగును. ఈ వివిక్త నివాస మలవరించుకొన్న యతడు కాలక్రమమున సర్వమనోరథసిద్ధి బొందును.

సివాజీ మహారాజు యొక్క మాఖ్లతదారుడై యా మండలమును బరిపాలించుచున్న నర్సోమాల్ నాదుడును, చాఫల్ నివాసియు, భాగ్యవంతుడు నైన యానందరావు దేశపాండ్యయును రామదాసుకడకు బోయి తమ శరీరమును, తమ సర్వస్వమును వారికి సమర్పించి, సంసారతరణోపాయ మంత్రముపదేశించి శిష్యులుగా జేకొమ్మని ప్రార్థించిరి. రామదాసుడందు కంగీకరించి వారిని శిష్యులుగా బరిగ్రహించెను. అది మొదలుకొని వారు రామదాసు డెప్పు డే పని చెప్పిన నప్పుడది వారు తప్పక మిక్కిలి వినయముతోడను, భక్తితోడను జేయుచు వచ్చిరి. 1648 సం.రమున రామదాసుడు చాఫలు వద్ద శ్రీరామ దేవాలయ మొకటి నిర్మించి నిరంతరాయముగ నా రామదేవునకు బూజానమస్కారములు నిత్యసేవలు జరుగునట్టు యేర్పాటును జేయమని వారి కానతిచ్చెను.

ఆ యేకాంతస్థలమున నివసించుచున్న కాలముననే తన యుద్యమ రథమును సురక్షితముగా దేశమున నడుపునట్టి యుపాయముల నన్నిటిని జింతించి నిశ్చయించెను. అతడు పట్టణములకుగాని, గ్రామములకుగాని తఱచుగా బోయెడువాడుగాడు. ఒకవేళ బోయిన నిరాడంబర జీవితము గల యా మహాత్ముని జూచి జనులు పిచ్చివా డని భావించుచుండిరి.

ఆతడు కొన్ని మహిమలు చేసినట్లు జనులలో గొప్ప వాడుక పుట్టెను. అతని పిచ్చివాలకము జూచిన వారటువంటి మహామహిమలు చేసిన యోగీశ్వరుం డితడా యని యక్కజంపడి యా మాట విశ్వసింప జాలక చిత్తమున గలత నొందుచు వచ్చిరి. ఆడంబర శూన్యమై వెడగుదనమును సూచించుచున్న యా శరీరములో దేశము నందలి యజ్ఞానాంధకారమును బటాపంచలుగ విఱియ జేయునట్టి తేజోరాసి యున్నదని సామాన్యు లూహింప లేకపోయిరి. కాని, యతని ముఖమందలి తేజస్సును జూచిన వారును, వానితో నొక్కసారి మాటలాడునట్టి భాగ్యము గలిగిన వారును, సామాన్యు లట్లు గాకా వాని మహత్ప్రభావమును గుర్తెఱింగిరి. బాహ్యామైన యా నిరాడంబర జీవితమును గుఱించి రామదాసుడు డిట్లు చెప్పుచుండెను.

"మన పై వాలకము పిచ్చివానివలె నుండవలెను; కాని మన హృదయములు బహువిధ ధర్మమార్గములతో నిండి యుండవలెను. కాని మనతో గలసి మెలసి యుండు జనుల యొక్క మైత్రి మాత్రము చెడకుండునట్లు జాగ్రత్తపడవలెను."

ఆతడు పైకి దిగులు జెందినట్లు, విచారపడుచున్నట్లు గనబడు చున్నను లోలో నతడు మహానందమున నోలలాడుచు నిరంతరము పరమేశ్వరపాదధ్యానము చేయుచుండుటచే సుఖపడుచునే యుండెను.

అతనినోట వెడలిన ప్రతియొక్కమాట యమృతపు సోనవలె జనులను సంతోష సముద్రమున దేల్చును. అందుచే జనులు తమ కెట్టిట్టి పనులున్నను వాటిని విడిచియైన వారి దర్శన మొకసారి చేసి వారి పలుకులు వినవలెనని కోరుచుందురు.

కాని, యత డెక్కడను గనబడడు, కనబడెనాయెంతో దు:ఖమున మునుగినవానివలె గనబడుచుండును. ఈ వర్ణనలనుబట్టి యీనాటి మనవారు మంచిపాఠము నేర్చుకొనవచ్చును. మనుష్యులు తాము గొప్పవారు గాక సామాన్య మనిష్యులయి యున్నప్పడే మిక్కిలి గొప్పవారనిపించు కొనవలెనని యొక దురుద్దేశ్యమునకు లోనై యున్నారు. అట్టి దురభిప్రాయమును వారు రామదాసుని చరిత్రము జదువుకొన్న తరువాత నైనను వదలవలెను. మంచిమంచి దుస్తులు మనుష్యునకు గొప్పతనమును, గౌరవమును దీసికొని రావని రామదాసుని యభిప్రాయము. ఇది నిజమే, ఏ చాకలివానినో యాశ్రయించి కాసునకైన గతిలేని నిర్భాగ్యుడో, గుణహీను డైన బాలిశుడో, వెలగల దుస్తులు దెచ్చుకొని వానిని ధరించి పురమున సంచరించినంత మాత్రమున వానిని గొప్పవానిగ నెవ్వరు భావింతురు? తెలియని వారొక వేళ నతడు ఘనుడని గౌరవించినను గౌరవము క్షణభంగురమే యగును. మనుష్యున కుండవలసినది విజ్ఞానము. భర్తృహరి తన సుభాషిత రత్నావళిలో జెప్పిన పద్యమిచ్చుట ననువదించుట సముచితము.

ఉ. భూషలుగావు మర్త్యులకు భూరిమయాంగదతారహారముల్
భూషిత కేశపాశమృదుపుష్ప సుగంధజలాభిషేకముల్
భూషలుగావు పూరుషునిభూషితు జేయు పవిత్రవాణి వాక్
భూషణమే సుభూషణము భూషణముల్ నశియించు నన్నియున్.

కాలక్రమమున నతనిప్రభావము దేశమందంతట నలము కొనుటచే జనులాసక్తితో నతని దర్శనమెప్పుడగునా, మనమెప్పుడు తగిన సపర్యలుచేసి కృతకృత్యుల మగుదమా యని యతని రాకల కువ్విళ్లూరుచుచుందురు.

రామదాసుడు గొప్ప కర్మవాది. అతనికంటె గర్మవాది యీ నవీన యుగములో లేడు. అతడు స్వార్థము నంతయు బరిత్యజించిన సన్యాసి. విశుద్ధుడైన విరక్తుడు. అతడు కర్మను వదలివేయలేదు. తన శిష్యులను గూడ గర్మను వదలివేయ వలదని యాజ్ఞాపించెను. శ్రీకృష్ణునివలెనే యంతర్జీవితము, బాహ్యాజీవితము గూడ కర్మబద్ధమైన దని యతడు వాదించెను. ఈ మహాప్రపంచము యొక్క చక్రములు నిరంతరము కదలుచుండునట్లు మన మెల్లప్పు డేదో పనిచేయుచుండవలయుననియు, నూరకుండిన నా చక్రములు మన మీదుగ బోయి మనల నాశనము చేయుననియు నతడు చెప్పుచుండెడువాడు, కాని యెట్లయిన నేదో కర్మము జరుగుచుండుననియే యాతని యాశయము. తన దాసబోధలో సన్యాసియు, విరక్తుడు చేయవలసిన కృత్యముల నీ క్రింది విధముగ వివరించెను.

1. విరక్తుడు ధర్మము నుద్ధరింపవలయును. నీతిని నిర్వహింపవలయును. మిక్కిలి గౌరవముతో దోషులను క్షమియింప వలయును.

2. విరక్తుడు విద్యావ్యాసంగములం దుండవలెను. అత డెప్పుడు బాటుపడుచు, క్షీణించి చెదరిపోయిన పరమార్థమును దన వాక్పటిమచే జనులకు బోధించి పునరుద్ధరింపవలెను.

3. విరక్తుడు ప్రపంచవ్యవహారములలో బ్రవేశింపవచ్చును. కాని వైరాగ్యమును మాత్రము లవమైన విడువగూడదు. దురాశలకు దుస్తంత్రములకు నెఱగాకూడదు.

4. విరక్తుడు దృఢమనస్కుడై కష్టముల నోర్చునట్టి ధైర్యముగల వాడై యుండవలెను. ఈ ప్రపంచ మంతయు మాయ యనియు వినశ్వర మనియు

భావించి తన సత్ప్రవర్తనముచేతను దన సాహచర్యముచేతను ధర్మము క్రమముగా వికాసము నొందునట్లు చేయవలయును.

5. విరక్తు డొక్క పక్షము మాత్రమే వహింపగూడదు. ఒక్క శాస్త్రము మాత్రమే చదువగూడదు. అన్ని శాస్త్రములు జదివి వానిలో బాండిత్యము సంపాదింపవలెను.

6. విరక్తుడు గొప్ప తపస్సులను జేయవలెను. బహువిధములైన పూజలను నిర్మింపవలెను. భగవంతుని గ్రంథములను బఠించుచు గీర్తనలు భజనలు చేయచుండవలయును. దుర్మార్గులయొక్క నోళ్లు మూతలుపడునట్లు పరిహసించువారు సిగ్గున దలవంచుకొనునట్లు కీర్తనలలోను భజనలలోను నిరుపమానమైన యుత్సాహము కనబరుపవలెను. ఇవి రామదాసుని దాసబోధలో నక్కడక్కడనుండి యెత్తి వ్రాయబడిన విడి వాక్యములు.

తన గ్రంథములో రామదాసు డుపయోగించిన మహారాష్ట్రభాష యతిమనోహరమై లలితమై గంభీరభావ సమన్వితమై యుండును. దాని యర్థగౌరవము మృదుత్వము చెడకుండ భాషాంతరీకరించుట యసాధ్యము. కాని దాని భావము మాత్ర మెట్లో తీసికొని రావచ్చును. రామదాసుడు ధర్మసంస్థాపనమునకై పని యా క్రింది విధముగ నారంభించెను. చాఫల్ గ్రామములో గట్టిన రామదేవాలయములో శ్రీ రామజన్మోత్సములు, మారుతిజన్మోత్సవములు ప్రతి సంవత్సరము జరుప నారంభించెను. ఇవియే గాక నింక ననేకోత్సవములుగూడ నతడు చేయజొచ్చెను. ఈ యుత్సవములు హిందువులలో నదివఱకే యుండినను రామదాసుడు వానికిం గ్రొత్తస్వరూప మిచ్చి దేశస్థులందఱు నచటికి జేరునట్లు చేసెను. ప్రతిసంవత్సరము వేనవేలు జనులక్కడికి జేరుచుండిరి. అట్టి సమయములలో బురాణములు జదివించును. భజనలు జేయించును. కీర్తనలు జరిపించును. ఇంకనెన్నో విచిత్రములైన సేవా విధానములు గలిపించును. అవి అన్నియు మహావైభవముతో జూపఱకు నయనానందకరము గాను, హృదయానందకరముగాను నుండునట్లు చేయించును. మొదటి సంవత్సరము ముగిసినతోడనే యీ యుత్సవముల వార్త మహారాష్ట్ర దేశమం దంతట వ్యాపించెను. అతిదూరము ప్రవహించి వెళ్లినకొలది వెడలుపై పలు పొలములకు నీ రొసంగి సస్యవృద్ధిని చేయునట్టి మహానదివలె మహోత్సాహము పెచ్చుపెరిగి దుర్భరమయ్యెను. అందుచే గొందఱక్కడికి బోవుట మిక్కిలి కష్టముగా భావించి తమ గ్రామములలోను, తమ యిండ్లలోను నట్టి యుత్సవముల జేయనారంభించిరి. ఈ యుత్సవప్రతిష్ఠానములు కారుచిచ్చువలె దేశమంతట వ్యాపించునని రామదాసుడు ముందే యెఱుంగును. వెంటనే యతడు దేశమందు నానాభాగములలో గొన్ని మఠముల స్థాపించి యా చుట్టుప్రక్కల నున్నజను లక్కడ జరుగునట్టి యుత్సవములకు బోవున ట్లేర్పాటులు చేసెను. ఈ విధముగా ననేకోత్సవముల శిష్యులచేత నతడు శ్రద్ధతో జరిపించుచున్నను నతడుమాత్ర మెక్కడ గనబడువాడుగాడు. నూతనములైన యీ మహోత్సవముల నెలకొల్పిన మూలకారణము తానే యని ప్రకటించుకొనుట యతని కిష్టము లేదు. అందుచే నత డా యుత్సవములకు బోక తన గుహలో నేకాంతముగ నుండుచు వచ్చెను. ఈ సందర్భములో నత డిట్లు చెప్పెను. విరక్తుడు ప్రతిస్థలమునందు నుపాసనలు జరుగునట్లు చేయింపవలెను. కాని యతడు స్వయముగా నెచ్చట నుండడు. అతడు తెరచాటున నుండవలెను. అట్లుండిన ప్రజల దురభిప్రాయము లనెడు బాణముల కతడు గుఱిగాక యుండును.

దీనింబట్టి రామదాసుడు భగవద్గీతలో శ్రీకృష్ణుడు చెప్పినట్టి ఫలాపేక్ష లేని నిష్కామకర్మమం దభిలాషగలవాడని నిశ్చయింపవచ్చును. "నేను ప్రపంచమునం దున్నాను. కాని, నాకు బ్రపంచసంబంధము లేదు." యని యా మహాయోగి యను చుండును.

ఈ కాలముననే రామదాసుడు మనాచీ శ్లోకములు రచియించెను. మనాచీశ్లోకము లనగా మానసబోధశ్లోకములు. ఈ పద్యకావ్యమునందు 205 చిన్న శ్లోకము లున్నవి. శ్లోకమునకు నాలుగేసి చరణములు గలవు. ఇందు గుప్తవేదాంతమున్నది. అదిగాక మనుష్యులు ప్రతిదినము చేయవలసిన పవిత్రజీవనమును గుఱించి కొన్ని సూచనలును గలవు. మరియు శ్రీరామునిపై దృఢతరముగా మనస్సును నిలిపి భజింపవలయుననిగూడ నాగ్రంథములో నున్నది.

నిజ మారయ జనసామాన్యమునకు ధర్మోపదేశము జేయుట కా కాలమున రామదాసు డొక్కడే నిజమైన సమర్థుడు. అట్లయిన నతడు తన మనస్సున కేల బోధించుకొనవలయును? మనాచీ శ్లోకములలో దన మనస్సునకు దానే బోధించుకొని నట్లున్నది. అందుచేత నీ సందేహము గలుగుచున్నది. తా నాచరింపకుండ ధర్మమునైన నితరులకు బోధించుట యప్రశస్తము. కావున దన మనస్సునకు ముందుగా దానే బోధించుకొన్నట్లుతడు చెప్పినాడు. నిజముగా నతని మనస్సునకు బోధ మవసరములేదు. ఈ విషయమై యతడ డిట్లు చెప్పెను.

"ఏ పనియైన ముందుగా మన మాచరించి పిమ్మట నితరులచేత నాచరింప జేయవలెను. ఏ పనినైన జేయుటకు మనమే ముందుగా నాలోచించి చేయవలయును. అట్లు చేయు మని పిమ్మట నితరులను బ్రోత్సాహము చేయవలయును." "మొదట జేయుము. తరువాత జేయింపుము." ఇదే రామదాసు విజయమునకు నుత్తమ కీలకము. ఇందుచేతనే దేశస్థు లందఱు నతడు చూపిన మార్గము నందు మాఱు మాటాడక నడచిరి.

ఏ కార్యముం జేయని వట్టి ప్రేలరిమూకను రామదాసుడు పనికిమాలిన దుర్జను లని నిర్భయముగా బలుకుచుండును. తమ రెన్నో ధర్మోపదేశములు పరులకు జేయుచు దాము స్వయముగా నాచరింపజాలని శూరమ్మన్యుల నెందఱనో మనము గూడ జూచుచుందుము. మాటలు కోటలు దాటునట్లు చప్పువా రనేకు లుందురు. కాని కార్యరంగమున దిగి ఫల మపేక్షింపక ధర్మకార్యములం జేసి కృతకృత్యులగువార లరుదు. ఆచరణము లేక వట్టి మాటలు చెప్పు బోధకులు చాలమంది యుండవచ్చును. కాని వారిగంభీరోపన్యాసములు గౌరవముతో వినువారు తక్కువగా నుందురు. తన శిష్యులు భిక్షములకు బోయినప్పుడు, వల్లించు కొనుటకై "మానాచీ శ్లోకములు" ముఖ్యముగ రామదాసుడు రచియించెను. పరమార్థమునకు రాచబాటను లోకులకు జూపుటకును స్వమతములో నున్న ప్రాశస్త్యమును మధురములై సహేతుకములైన వాక్యములతో నరటి పండొలిచి చేతికిచ్చి తెలుపుటకును "మానాచీ" శ్లోకములు రామదాసునిచే నుద్దేశింపబడినవి. గ్రంథకర్త సంకల్పము సంపూర్ణముగ నెరవేరెను. హృదయోత్సాహకరములైన యాశ్లోకములు జనులయొక్క శ్రద్ధ నాకర్షించి తమతమ కృత్యముల యందు వారు స్థిరముగ నిలుచు నట్లు చేసి విద్యుచ్ఛక్తి వలె వారి తత్త్వముల మార్చెను. పరమార్థమునకు దాను జూపిన రాచ బాట తప్ప మరియొక రాజవీధి లేదనియు, సనాతన మహర్షులు మున్నగు వారా పుంతనే నడచి ముక్తులైరనియు, మతావేశము గలిగించు నీశ్లోకములనే హిందువు లందఱు వల్లించి సారము గ్రహించి తత్ప్రకారము నడుచుకొనవలయు ననియు రామదాసుడు దేశమంతకును సందేశము నంపెను. అవి జనుల యుద్దేశములకు సరిపోయినందున వారందఱు నిద్రలోనుండి మేలుకొని నట్లొక్క మాఱు తెలివి తెచ్చుకొని పరమప్రీతితో నా శ్లోకముల జదువుకొనిరి. ఉపాసకుడు మొట్ట మొదట కర్మము చేయవలెను. పిదప నుపాసన చేయవలెను. అటుపిమ్మట నతనికి జ్ఞానము గలుగును. జ్ఞానము వలన ముక్తి సంప్రాప్తించును. ఇది రామదాసుని బోధామృతసారము.

ఈ వరుస ననుసరించి నడువవలయునని మహారాష్ట్రుల కెల్ల రామదాసు డాదేశ

మిచ్చెను. శ్రీరామునిపై నిశ్చలముగ మనసు నిలిపి ధ్యానింపదలచు వారు తమకు ఏయే కర్మలు విధింప బడినవో యా కర్మలు తప్పక చేయవలెను. అప్పు డతడు సద్గురుని యాశీర్వచనములు బడయుట కర్హుడగును. అంతట గార్యక్రమమును బట్టి జ్ఞానము పిత్రార్జితమువలె నతని కప్రయత్నముగ సంక్రమించును. అట్లు కృషి చేసిన యతడు తప్పక ముక్తిని బడయగలడు. ఇదియే "మనాచీ" శ్లోకములలో నున్న సారము. మహారాష్ట్ర వేదాంత గ్రంథములలో నేదియు రచనావిధానమునకు విషయబోధమునను, హేతుకల్పనమునను, విశేషించి గొప్ప యర్థమును జిన్న మాటలతో నిముడ్చునట్టి శక్తిలోను, "మనాచీ" శ్లోక గ్రంథమును బోలదని చెప్పుట యతిశయోక్తి గాదు. అందుచేతనే తత్కాలపుభక్తులు, పండితులు నైకకంఠ్యముగా నేతద్గ్రంథము వేదములకు దాళముచెవి యనియు, శాస్త్రముల సారమనియు వచించిరి. ఆ గ్రంథ మంతయు నీక్రింది ముఖ్యభాగములుగా విభజింప బడవచ్చును.

1. ఉపాసన యొక్క ప్రాశస్త్యము, వెల.
2. రామనామస్మరణ యొక్క ప్రాధాన్యము.
3. సాధు సజ్జన సాంగత్యము యొక్క యావశ్యకత.
4. మనో వాక్కాయ కర్మముల యేకీభావము.
5. ఇంద్రియ నిగ్రహముయొక్క యవసరము.
6. పరోపకారమునకై యుద్యమించుట.
7. పనికి మాలిన చర్యలు, సోమరితనములు పరిత్యజించుట.
8. వివేకము యొక్క ప్రాశస్త్యము.
9. సద్గురు సేవ.
10. రాముడు పరమేశ్వరుం డని నమ్ముట.
11. నిగ్రహ రూపములో రాముని జూచుట.

ఈ యంశములే గ్రంథ మందంతట పడుగు పేక వలె నల్లు కొని యున్నవి. భాషా మాధుర్యము, భావగౌరవము, మనోహరశైలియు వానికి వన్నె వెట్టుచున్నవి.

మహారాష్ట్ర దేశమందు బలుతావుల యందు రామదాసుడు నెలకొల్పిన యుత్సవములు మొదలగునవి జనుల సోమరితనమును దవ్వగ దోలెను. వారు రామదాసుని వలన నుపదేశము బడయుటకై యెంతో యుబలాటపడుచు వచ్చిరి. శివాజీ మహారాజు యొక్క కొలువుకాండ్రు మున్నగు నుద్యోగస్థులు సైతము రామదాసుని శిష్యవర్గములలో జేరిరి. అందుచే శిష్యసంఖ్య మఱింత యెక్కువయ్యెను. ఆత్మలాభమే చూచుకొనుచు దక్కిన వారిగతి చూడక యెవరి కర్మములకు వారిని వదలి వేయునట్టి యాక్రొత్త శిష్యులకొఱకు రామదాసు డంతగా శ్రద్ధ చేయలేదు. అతడు సార్థత్యాగము, మనోనిశ్చలత గల యువకులను జాలమందిని జేరదీసి వారికా బోధలు చేసి, తయారు చేసి, దూరమునందు నెలకొల్పబడిన మఠములలో ధర్మ వ్యాపనము జేయుటకై వారిని నియోగించెను. మొత్తము మీద రామదాసుడు దేశమున నూట యేబది మఠముల స్థాపించెను. వానిమీద డెబ్బది యిద్దరు ముఖ్యశిష్యులు పరామరిక చేసెడు నుపద్రష్టలై యుండిరి. వారి చేతిక్రింద నింక దక్కువ తరగతిలోని యుద్యోగు లనేకులుండిరి.

మహంతులు క్రొత్త మహంతులను నిర్మించి, వారికి దెలివి తేటలు, నైపుణ్యము గలిగించి ప్రతి విషయమున వారి ననుభవ శాలురగ జేసి దేశ మందంతట వారిం బ్రతిష్ఠింప వలయునని యాతని యాజ్ఞ. ఆ సూత్రముల నతని శిష్యులెల్లప్పుడు ననుసరించుచుండిరి.

ప్రతి మఠమునందు మారుతి విగ్రహము స్థాపింపబడెను. మఠాధిపతులు దినమునకును ముమ్మారు సేవలు కైంకర్యములు మొదల గునవి చేయుచుండవలెనని యాజ్ఞాపింపబడిరి. శిష్యులందఱు సన్యాసులు, అందుచేత గురువువలెనే వారును విరాగులు, బిచ్చమెత్తుట, కీర్తనలు భజనలు చేయించుట తప్ప మఱి యే యితర లోకసంబంధములను వారు పెట్టుకొనగూడదు. ప్రతి శిష్యుడు తన మఠము చుట్టునున్న కొన్ని యిండ్లకు బ్రతి దినము పోయి బిచ్చ మెత్తుకొనవలయును, బిచ్చమునకై యే యింటికి బోవ దలచునో యా యిల్లు చేరగానే యాతడొక శ్లోకమును చదువ వలెను. అక్కడ బిచ్చము నిమిత్తము కొన్ని నిమిషములు మాత్రమే యుండవలెను. అంతలో బిచ్చము దొరికినను, దొరకకున్నను గిరుక్కున మరలి మఱియొక యింటికి బోవలెను. సంపూర్ణ స్వార్థత్యాగ దీక్షయే రామదాసుని మఠమునకు గీటురాయి. శిష్యులు దినమున కొక్క పూటమాత్రమే కొంచెము పప్పు, అన్నము దిని రాత్రి నిరాహారులై యుండవలయును. తక్కిన కాలము వారు తమతమ మఠములలో మతబోధలు చేయుట, నుపాసనలు, జరిపించుట మొదలగు కార్యములను జేయుచుండ వలెను. ఆ బోధనలు వినుటకు జను లనేకు లక్కడికి జేరుచుందురు. ప్రధాను లగు యీ శిష్యులు సమస్త మత రహస్యముల యందు బోధితులై యాఱితేరిన వారగుటచే వారియొక్క వాగమృతమును గ్రోలి జను లానందించు చుండిరి.

కొన్ని సంవత్సరములలోనే రామదాసుడు తన మఠముల వలను దేశమందంతటను బన్ని వ్యాపింప జేసెను. శిథిలమైన హిందూమతము నుద్ధరించుట యపారమైన యాత్మజ్ఞానము, నాత్మవిశ్వాసము గల రామదాసుని వంటి మహాధీరులకు సైతము దుష్కర మని యా కాలపు చరిత్ర నెఱిగిన వారి కందఱకు దోచకపోదు. క్రమ క్రమముగా శిష్యులకు శిష్యులు, వారికి బ్రతిశిష్యులు బయలుదేరి మహారాష్ట్ర దేశమునం గల ప్రతి గ్రామమునకు బ్రతి పల్లియకు బోయి యెల్లచోట్ల రామదాసుని ధర్మములు, మతము బోధించుచు "మనాచీ శ్లోకములు" జదువుచు సూర్యరశ్మివలె నది ఎల్లయెడల వ్యాపించునటుల జేసిరి. ఆయన శిష్యులు దేశస్వాతంత్ర్యము నిరసింపకుండ మతబోధకు దోడు స్వేచ్ఛను గూడ బోధించిరి. తమ మాతృభాష యగు మహారాష్ట్ర భాష యెంతో యద్భు తముగా, రుచిగా నున్న దనియు, మరాఠీ భాషలోని పద్యకావ్యములు, గద్యకావ్యములు, మిక్కిలి ప్రభావవంతములై జ్ఞానదాయకములై యున్నవనియు, దమ సనాతన ధర్మము పరమపావన మగుటచే దాని ననుసరించిన వారికి మోక్ష పదమెంతో సులభ మనియు దమ భాషలోనే మతము, విద్య నేర్చుట సర్వోత్తమమనియు గూడ వారు బోధించిరి. అది విని జనులాయన పద్యములు జదువుకొని ధన్యులైరి. ఆ పఠనముతో నదివఱకు వారి హృదయముల నెలకొని యున్న నిరాశ నిర్మూల మయ్యెను. తమ దేశమునకు మేలైన కాలము వచ్చుచున్నదని మహారాష్ట్రు లందఱి హృదయములలో నాశాంకురములు మొలక లెత్తెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

మతము - రాజ్యపాలనము

అన్నిటికంటె మొదటిది సర్వశక్తు డగు భగవంతుని పూజ. రెండవది రాజ్యపాలన. మూడవది తక్కిన విషయములలో విరివిగా జ్ఞానముండుట. ఈ విషయములు దాసబోధలో పదునొకండవ అధ్యాయములో నాలుగు, ఐదు శ్లోకముల యందు ఉన్నవి. ఈప్రకరణమునందు రామదాసుని మతము యొక్క మూలసిద్ధాంతములను పాఠక మహాశయులకు గ్రమ క్రమముగా దెలియ బరచుచున్నాము. కాని రామదాసుడు భగవంతుని యవతారపురుషుడు కాడని స్పష్టీకరించుచున్నాము. రామదాసుని జీవితచరిత్ర మహారాష్ట్రభాషలో ననేకులు వ్రాసిరి. కాని వారందఱు మూఢవిశ్వాసము గల వారై యా చరిత్రములను ఛాందసముగా వ్రాసిరి. వారందఱు రామదాసు యొక్క సమకాలికులే. వారి వ్రాతలలో రామదాసుడు భగవంతుని యవతారమూర్తి యనియు నందుచేత యనేకాద్భుతములు చేసెననియు వ్రాసిరి. ఆ యద్భుతములు మానవ శరీరములకు సాధ్యమయినవి కావు. ప్రకృతిశాస్త్రము మిక్కిలి యభివృద్ధి చెందిన యీ కాలములో నటువంటి మహిమలు జనులు నమ్మరు. మహాపురుషుల కిట్టి మహిమ లారోపించుట లోకమున నూతన విషయము కాదు. వా రవతార పురుషులని చెప్పుటయు నూతన విషయము కాదు. అద్వైత మత స్థాపకుడైన శంకరాచార్యులు శివుని యవతార మని యద్వైతు లందరు. వైష్ణవ మతోద్ధారకులైన రామానుజుల వారు శేషుని యవతార మని విశిష్టాద్వైతులు నమ్ముదురు. అట్లే మధ్వరాయలవారు వాయుదేవుని యవతారమని ద్వైతుల విశ్వాసము. లింగమత స్థాపకుడైన బసవేశ్వరుడు శివుని వాహనమైన నందియొక్క యవతారమూర్తి యని లింగధారులు దృఢముగా నమ్ముదురు. వంగదేశమున వైష్ణవమతము స్థాపించిన చైతన్యస్వామి శ్రీకృష్ణ పరమాత్ముని యపరావతారమని యా దేశస్థులు గాఢముగ విశ్వసింతురు. ఈనాటి హేతువాద పరాయణులు రామదాసుడు భగవంతుని యవతారము కా దనియు నతడు పవిత్ర చరితుడైన యొక ఋషియనియు నొప్పుకొందురు. మహిమలు మొదలయిన యమానుష కృత్యములు దీసివేసిన యెడల వా రాతని చరిత్రము నాదరభావమున జూతురు. అతిశయోక్తులు, మహామహిమలు దూరముగా ద్రోసివేసిన యెడల రామదాసుడు రచియించిన దాసబోధ యను గ్రంథము నుండియే యాతని చరిత్రమును మనము గ్రహింపవచ్చును. అదృష్టవశమున దాసబోధలో శిష్యులు గాని మరి యితరులు గాని రామదాసు రచియింపని క్రొత్త పద్యములను జేర్చలేదు. ఈలాగున జేర్చుట మన పురాణములలోను భారత రామాయణాది గొప్ప గ్రంథముల లోను జరిగినది. అట్టి యవస్థ దాసబోధకు బట్టలేదు. ఆ కారణమున నది విశ్వసింపదగిన గ్రంథముగ నున్నది. ఇతరులు వ్రాసిన యతని జీవిత చరిత్రముకంటె దాసబోధనే మన మాధారముగ జేసికొని యతని జీవితచరిత్రము గొంతవఱకు లిఖింపవచ్చును. రామదాసునియొక్క అభీష్టదైవతము మారుతి, అనగా హనుమంతుడు. హనుమంతుడే రామదాసున కాదర్శదైవతము. నిరాడంబర జీవనము గంభీరమైన తత్త్వవిచారము ముఖ్యముగ నుండవలయు నని రామదాసునియొక్క యాశయము. గంభీరమైన తత్త్వవిచారమునకు నాదర్శమైన దైవతముండితీరవలెను. ఆ దైవతము రామదాసు మత ప్రకారము మహోత్కృష్ట పురుషుడైన హనుమతుండే. హనుమంతుడు శ్రీరామభక్తు డని జగత్ప్రసిద్ధమేగదా! అటువంటి మహాదైవతము నందు విశ్వాసము లేకపోవుటచే మహారాష్ట్ర దేశము బహు కష్టముల పాలైనది. ఈ దైవతమును నమ్మిన తరువాత జనుల కనేక కష్టములు దొలగినవి. మారుతి బలభీము డని రెండవ పేరు గలదు. ఈ దైవతమును రామదాసుడు పండ్రెండు సంవత్సరములు ధ్యానించి తుదకు మారుతిలో లీనములై యున్న మహాశక్తులను గొన్నింటిని దనయందు సంక్రమింప జేసికొనెను. జనులను మహోత్సాహభరితులను జేయవలసి వచ్చినప్పుడు మారుతియే పరమదైవతమని జనులకు

బోధించెను. ఆతడు దుష్టజన భయంకరు డని మహాభక్తు డని గొప్ప మేధావి యనియు లోక మెఱుంగును కదా! పిల్లలకు భూత భేతాళ పిశాచములు సోకకుండ హనుమద్విగ్రహముచెక్కిన బిళ్లలు బిడ్డల మెడలలో వ్రేలాడుచుండుట మన మెఱుంగుదుము. శ్రీరామునివలన యోగవిద్యను హనుమంతు డుపదేశము పొందినట్లు 'సీతారామాంజనేయము' అను గ్రంథములో నున్నదిగదా! భారత యుద్ధములో గౌరవులను జయించుటకై యర్జునుడు తన ధ్వజము మీద హనుమంతుని విగ్రహము నిలుపు కొనినట్లు మహాభారత యుద్ధపర్వములో ననేకచోట్ల జెప్పబడి యున్నది. ఒక జాతిని బలసమేతముగాను మహోత్సాహవంతముగాను జేయుటకై యాతని యందే శక్తికల దని రామదాసుని నమ్మకము. ఆ దేవుని యొద్ద మూడు శక్తులు కలవు. అవి యేవనగా నొకటి దేహశక్తి. రెండు మనశ్శక్తి. మూడు ఆత్మశక్తి. దుష్టభూయిష్ఠ మైన ప్రపంచము దేహశక్తి వల్లనే లోబఱచుకోవలెను గదా! దేహశక్తి లేనియెడల జనులకు స్వాతంత్ర్యముగాని శాంతిగాని సౌఖ్యముగాని స్వప్నవార్తలు గదా. ఇతర శక్తులెన్ని యున్నను దేహశక్తి లేకున్న నవి, యన్ని నిరర్థకములుగానె, దృఢమైన మనశ్శక్తి లేకపోయిన యెడల నీ దేహశక్తి కేవలము పశుబలముగ బరిణ మించును. దేశమును నాగరికముగ నుంచుటకు గ్రమపద్ధతిగ నడుపుటకు, దేహబలముతోపాటు మనోబలము జ్ఞానబలము కూడ నుండవలెను. దేహబలము, మనోబలమే మానవ జాతియొక్క యభ్యుదయమునకు జాలునని యీ నాటివారి నమ్మకము.

కాని పాశ్చాత్య మతమునకు మన ప్రాచ్యమతమునకు నీ విషయమున విశేష భేదము కలదు. దేహ మనశ్శక్తు లాత్మశక్తితో గలసియుండని యెడల బ్రపంచము పశుబలమున కధీనమై నానాబాధలు పడవలసి వచ్చును. అందు చేతనే ప్రాచ్యదేశస్థులైన మహర్షులు పరమోత్కృష్టమైన యాత్మశక్తి మొట్ట మొదటిదిగాను, దేహ మనశ్శక్తు లప్రధానములుగాను బరిగణించిరి. మారుతి నాదర్శ దైవతముగ బెట్టుకొన్న యెడల దమ దేశస్థుల కీ మూడు శక్తులు చులకనగ నలవడు నని రామదాసు యొక్క నిశ్చితాభిప్రాయము. భగవంతుని యారాధనము మొట్టమొదట జేసి పిమ్మట దేశ రాజ్యాంగ విషయములు చూచుకొన వలెనని రామదాసు బోధ. మన జీవిత మీరెండు విషయములతో గూడి యుండవలెనని యాతని యాశయము. మానవ కృత్యము లన్నింటిలో మతము ప్రధానముగ నుండవలె ననుమాట భౌతికవిషయ పరాయణులైన పాశ్చాత్యులచెవికి మిక్కిలి వింతగా దోచవచ్చును. ఏలయన వారిబుద్ధి వినశ్వరమైన యీ భౌతిక ప్రపంచమును దాటి ఎన్నడు బోలేదు. దేహమనశ్శక్తుల సహాయమున సౌఖ్యమును శాంతిని బొంది జీవితము గడపవచ్చునని వారి నమ్మకము. వారిమతము యొక్క యసంపూర్ణస్థితి దృష్టిగోచరములైన పదార్థముల మీదికేగాని మరణానంతర జీవితముయొక్క స్థితినిగూర్చి వారి కాలోచన పోకపోవుటచే వారట్లు నమ్మిరి. కాని ప్రాచ్య దేశస్థులమైన మనము మతమే ముఖ్యముగ జేసికొన్నాము. మతమునకు, రాజకీయమునకు సంబంధము లేదని పాశ్చాత్యుల యభిప్రాయము. మనవారి కట్టి యభిప్రాయము లేదు. అందుచేతనే గాంధి మహాత్ముడు జాగ్రత్తతో నహింస సత్యము మొదలైన మతధర్మములను రాజకీయ విషయములతో గలిపెను. హిందువులకు మతమే ప్రధానము. బిడ్డపుట్టినప్పుడు జాతకరణ నామకరణాది కర్మలు మతముతో సంబంధించి యున్నవి. మనుజుడు మృతినొందినపు డుత్తర క్రియలు మతముతోనే కలిసి యుండును. వివాహాది శుభకార్యములు కూడ మతమును విడిచియుండవు. దీనినిబట్టి మన ప్రాచీనులు మతమునకే ప్రాధాన్యమిచ్చి రని తేలుచున్నది. అందుచేతనే రామదాసుడు లోకవ్యవహారములకంటె మతమునే ముఖ్యముగ నెంచెను. ఇప్పటి ప్రకృతిశాస్త్రవేత్తల యభిప్రాయము మతమునకు ఇతరవిషయములకు మధ్య గీటుగీచి రెండింటిని వేరుచేయవలయుననియు, మతము పనిపాటులు లేనివారు తీరుబడిగా గూర్చుండి చర్చింపవలసిన విషయమనియు, మనుష్యుడు భూలోకమందు దేవుని ప్రతినిధియగుటచే

నీశ్వరగుణ సంపర్కముచే గాని యతడు లౌక్యవ్యవహారములలో నెఱవేరలే డని యతడు చెప్పుచుండును. మూడు శక్తులు కలసి యున్నప్పుడే మానవుడు తన లోపల శత్రువులను పైశత్రువులను జయింపజాలునని యతడు పలుమాఱు జెప్పుచుండును. జాతిక్షీణించినప్పుడు దాని ధర్మము కూడ క్షీణించును. అందుచేత నవి బాహ్యాంతర శత్రువులకు త్వరగా లొంగిపోవును. క్రమముగా నది బానిసతనమున బడిపోవును. అట్టితటి మతమొక్కటే జాతిని బ్రతికించి యుద్ధరించునది. అందుచేత మానవ సముద్ధరణమునకు మతమే సర్వవిధముల నవలంబనీయమని రామదాసుడు నొక్కివక్కాణించుచుండును. పడిపోవుచున్న మనుష్యులు కఱ్ఱనూతగొని నిలుచునట్లు పడిపోవుచున్న జాతి మతము నూతగా గొని నిలువబడవచ్చునని యాత డుపదేశించు చుండును. అతడు రాజకీయ విషయముల గుఱించి యంతగా బనిచేయలేదు. దానికి రెండవ స్థానమిచ్చి మతమునకే ప్రధాన స్థానమిచ్చెను. రాజ్యాంగవిషయము పాశ్చాత్యులకు జీవనాధారము. దానిని వారు రాణిగా బూజింతురు. మతమే మనకు ముఖ్యమగుటచే గ్రీకులు పారశీలకులు క్రైస్తవులు మహమ్మదీయులు మొదలగు విదేశీయులు మనపై బలుమాఱు దండయాత్రలు సలిపినను మనమతము దేశమును జెక్కుచెదరక నిలిచి యున్నవి. భరతఖండమునకు బడమటనున్న ఆఫ్గనిస్థానము పారశీకము మున్నగు దేశములు మహమ్మదీయ దేశము లయ్యెను; అమెరికా ఖండము పూర్తిగా క్రైస్తవదేశ మయ్యెను. మతము దేశవ్యవహారము నీరక్షీరములట్లు, ఎట్లు కలిసి యుండవలెనో యతడు జనులకు నేర్పెను. ఆ రెండును చదరంగములో గుఱ్ఱములవలె నొకదాని నొకటి కాచుచుండును. ఒకటి నాశనమైన పక్షమున రెండవది కూడ నాశనమగును. మనము చరిత్ర శ్రద్ధగా జదివిన పక్షమున గ్రీసు దేశము జ్ఞానమునకు నిధియని తెలిసికొనవచ్చును. ఆ జ్ఞానము క్రమ క్రమముగ రోముదేశమునకు, అటనుండి యింగ్లాండు దేశమునకు నటనుండి యమెరికా దేశమునకు వ్యాపించెను. నేటి కాలమున జపానీయులు ఆ జ్ఞానవృక్షము నంటు గట్టుకొని తమ దేశమున నాటు కొనిరి. ఆత్మజ్ఞానవిరహితమైన యీనాటి విజ్ఞానము గ్రామములను బరశురామప్రీతి చేయుటకును బిడ్డ లనక స్త్రీ లనక వృద్ధులనక మనిష్యులను వినాశము చేయు విమానములను ఫిరంగులను బాంబులను జేయుటకు బనికివచ్చుచున్నది. ఇంతకన్న శోచనీయమైన యవస్థ లేదు. ఆత్మజ్ఞానము లేకపోవుటయే దీనికి ముఖ్యకారణము. రామదాసుడు మతవ్యాప్తితో గూడ మహారాష్ట్రులకు స్వరాజ్యమును గూడ సంపాదింపవలెనని తలంపు గలిగి యుండెను. రామదాసుని మతము నవలంబించినవారు విరక్తులై యుండవలెనని యాతని శాసనము. విరక్తు లనగా సన్యాసులు కావలెనని యాతని యభిప్రాయము కాదు. మనుష్యులు గృహస్థులై సంసారముచేయుచు కేవలము లోకవ్యవహార నిమగ్నులుగాక యీశ్వరభక్తి గలిగి ధర్మమార్గమున సంచరించు చుండవలె నని యతని బోధన సారము. ప్రతి మనుష్యుడు ధర్మమును దాను ముం దాచరించి చూపి పిదప జనులకు బోధింపవలసినదని యాతని యుత్తరవు. ఆచరణతో గూడని మాటలు వట్టి బూటకములు. వట్టిమాటల పోగులు కుక్క మొఱుగుల వంటివి. ధర్మాచరణము చేసిన వారు బోధించినప్పుడే ప్రజలా ధర్మము నాచరింతురు గాని వట్టి మాటలచే గాదు.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

బోధకులు - బోధకధర్మములు

ఒకజాతి పదభ్రష్ట మైనప్పుడు జనులు దేశలాభము చూడక స్వలాభపరాయణులై ధర్మ హీనులై వర్తింతురు. దేశమట్లు పాడైనప్పుడు దైవానుగ్రహముచేత నెవరో కొందరు స్వార్థత్యాగులు బయలుదేరి దేశసముద్ధరణమునకై పాటుపడుదురు. అట్టి స్వార్థత్యాగులు మానవ సేవ జేసి లోకముద్ధరించుటకై ప్రయత్నముజేసి తమ ప్రాణములనైన ధారవోయుదురు. స్వదేశమును నెండియు నుద్ధరించుటకు రామదాసుడు స్వార్థవిహీనులైన యువకు లనేకుల జేరదీసి వారిని శిష్యులుగా స్వీకరించెను. పడుచువాండ్రు లోకసేవ జేయుటకై ముఖ్యమైన యాటంక మొకటి గలదు. ప్రతి మనుష్యుడు తనపొట్ట బోసికొనుచు యాలుబిడ్డల బోషించుకొనవలసిన భారమొకటి యున్నది గదా? మానవు డూరకుండినను బొట్ట యూరకుండదు. ఆకలిచే భాధ పడుచున్న వాడును కుటుంబ సంరక్షణ చేసికొనలేనివాడును లోకమున కేమిమేలు చేయగలడు? సర్వధర్మములను బరిత్యజించి తన్నొక్కనినే నమ్మిన వానిని సకల కష్టములనుండియు సకల పాపముల నుండియు విముక్తుని జేయుదు నని శ్రీకృష్ణ భగవానుడు గీతలో జెప్పియున్నాడు గదా! గొప్ప మనోదార్ఢ్యము గల మహాత్ములు దప్ప సామాన్య జను లా వాక్యము ననుసరించి నడువలేరు గదా! శిష్యులకు నిత్యభుక్తి గడచుటకు రామదాసుడు మతబోధకు లందఱు బిక్షావృత్తిచేత జీవింపవలె నని శాసించెను. ఈ యుపాయముచేత మతబోధకు లొకరి యండ నుండకుండ యొకరికి విధేయులై యుండకుండ యథేచ్ఛముగా సర్వతంత్ర స్వతంత్రులై వ్యవహరించుటకు వీలుకలిగెను. ఈ భిక్షావృత్తి మతబోధకుల యాకలి దీర్చుటకు మాత్రమే యుద్దేశింపబడెను. గాని వారు దాని నొక జీవనాధారముగ జేకొని ధన కనక వస్తు వాహనములు సంపాదించుకొనుటకు గాదు. ఈ వృత్తి వలన స్వార్థత్యాగులైన యువకులు పొట్టకై ననవసరములైన వ్యవహారములలో దిగకుండ తన కృత్యము తాను నిర్విఘ్నముగ జేసికొనుట కవకాశము గలిగెను. పూర్వకాలమున భిక్ష మెత్తు సన్యాసులు లోకానుగ్రహార్థమై పాటుపడెడి వారని వారిని జనులు గౌరవించెడివారు. భిక్షాటనము నేటికాలమున సోమరిపోతులకు శ్రమలేనిదియు, లేశము పెట్టుబడి లేనిదియునైన యొక వ్యాపారమైనది. ఇది దేశముయొక్క దురదృష్టము. పనిచేయగలవాండ్రు పనిచేయక సంసారయాత్ర నేదోవిధముగ గడుపుకొను లోకులను బీడించుట శోచనీయము. రామదాసుడీ భిక్షావృత్తిని గుఱించి దాసబోధ యను గ్రంథములో సకల సందేహములు నివేదించెను. తన మహారాష్ట్ర ధర్మము నవలంబించిన ప్రతి బ్రాహ్మణునకు బ్రతి మానవునకు విద్యుక్తధర్మమని విధించెను. బ్రాహ్మణు డనగా బ్రాహ్మణ జన్మము నెత్తినవాడు కాదు. బ్రహ్మజ్ఞానము కలవాడు మాత్రమే బ్రాహ్మణుడు. దేశ సేవా పరాయణుడే బ్రాహ్మణుడు. ఈ యభిప్రాయము మనసులో బెట్టుకొనియే రామదాసుడు బ్రాహ్మణులనే గాక యర్హులని తోచిన వారిని నాలుగువర్ణములనుండి శిష్యులుగ గ్రహించెను. అందు బురుషులేగాక స్త్రీలుగూడ నుండిరి. పవిత్రవర్తనము వైరాగ్యభావము గల వారిని మాత్రమే యతడు చేరదీసెను. రామదాసుడు శిష్యులే విధముగ ధర్మముల నవలంబించవలె నని విధించెనో విచారింతము. ఇందుకై యత డెన్నో మఠముల స్థాపించెను. ప్రతి మఠమునకు నొక్క శిష్యుని, మఠాధిపతిగా నియమించెను. ప్రతి మఠాధిపతియు దన మండలములో మిక్కిలి శ్రద్ధతో జనులకు బోధింపవలెను. ఈ యుద్యమమునకై యా బోధకు డేదో యొక గ్రామమున పెక్కునాళ్లుండక బోధించుచు నొక పల్లెనుండి మరియొకపల్లెకు సంచారము చేయుచుండవలెను. రామదాసుడు తాను తీర్థ యాత్రలు చేసిన పండ్రెండు సంవత్సరములలోను జ్ఞానసంపాదన చేసినట్లే బోధకులు గూడ సంచార సమయమున బహు విషయపరిజ్ఞాన మార్జింపవలెనని యతని కోరిక. కాని యతడు మఠమును విడిచి సంచరించరాదు. తన మఠ మే మండలములో నున్నదో యా మండలములో మాత్రమే

యతడు సంచరింపవలెను. ఈ విధముగ రామదాసుడు లెక్కలేనన్ని మఠములు స్థాపించి లెక్కలేనంతమంది శిష్యుల నేర్పఱచి వారిని సంచార కార్యమున సంచరించు చుండవలెనని యాజ్ఞాపించుటచేత నతడెంత దూరముగ నాలోచింప గలవాడో తెలుసుకొన వచ్చును. మతబోధకు డెట్లు జనుల హృదయముల నాకర్షింపవలెనో వారి నెట్లు రంజింపచేయవలెనో యా విషయమై యత డిచ్చిన యుపదేశములు శ్లాఘాపాత్రములు. ప్రతి గ్రామము పోకముందు బోధకుడు గ్రామముయొక్క పరిస్థితులు చక్కగా విచారించి ప్రవేశింపవలెను. ఈ విచారణమువలన గ్రామవాసులలో నెవ్వరు సాధుజనులో, ఎవ్వరు ధర్మపరాయణులో, ఎవ్వరు వట్టి ప్రేలరులో, ఎవ్వరు వట్టి స్తోత్రపాఠకులో, ఎవ్వరు స్వార్థపరులో తెలిసికొని తన వల పన్ని పనిచేయుటకు నవకాశము కలుగును. ఆ బోధకుడు దుర్జనులను, ద్రోహులను బహిరంగముగ ఖండించి దూషించ గూడదు. దుర్జనులను కనుగొన వలసినదేగాని వారిని దూషించి వారితో విరోధము దెచ్చుకొన గూడదు. తక్కిన జనులకంటె వారిని మిక్కిలిగా భూషింపవలెను. ఈ విధముగ నేర్పఱుప బడిన మతబోధకులు మహారాష్ట్ర దేశమున గల నగరములలోను, బట్టణములలోను, బల్లెలలోను సంచారముచేసిరి. మానవుల సమస్త విషయములలోను రామదాసీ శిష్యవర్గము వలన సకల జ్ఞానమును సంపాదించెను. నీవు భిక్షుకుడవుగ సంచరించినప్పుడు "గొప్ప గ్రామమైనను కుగ్రామమైనను బేదయూరైనను, సంపదగల గ్రామమైనను, వెళ్లి గుడిసె గుడిసెకు దిరిగి సమాచారము సంగ్రహించుకొని రమ్మని యత డాజ్ఞాపించెను. అటువంటి భిక్షకుడు స్వార్థపరుడని యెవడన గలడు. ధనముగాని వస్త్రములుగాని గ్రహింపక వారు బిచ్చ మెత్తినపుడు గుప్పెడు ధాన్యము తప్ప మరి యే వస్తువు పుచ్చుకొన కూడదని యతడు కఠినముగ శాసించెను. బోధకుడు సంతుష్టి గలిగి యుండవలయును గాని యాశాపాతకుడు కాగూడదు.

మనప్రాణము లితర ప్రాణములతో గలుపవలెను. మన యాత్మ యితరుల యాత్మలతో మైత్రిచెందవలెను. ఆహా! యిది యెంత యమూల్యమైన యుపదేశము. ఆ యుపదేశము ననుసరించినవారు మహారాష్ట్ర జాతికి నిర్మాతలైరనుట ఆశ్చర్యముగాదు. దేశముద్ధరింప దలచినవారు జనులను బీడింపగూడదు.వారు నడచిన త్రోవలనే నడచుచు వారి సంభాషణాను సారముగానే భాషించుచు వారి హృదయముల జూఱ గొనవలెను. పిల్లలకు బోధింపవలసినప్పుడు వారి గ్రహణశక్తిని జ్ఞానమునుబట్టి బోధింపవలెను. ఎవరికి బోధించినను వారి జ్ఞానమును బట్టియే బోధనము చేయవలయును. మీరేమి చేయదలచినను జనహృదయములను రంజింపుచునే చేయవలెను. వారి నెప్పుడు పీడింపగూడదు. ఈ విధముగ రామదాసుని శిష్యులు జన సామాన్యముతో గలసిపోయి వారి విశ్వాసమునకు బాత్రులై రామదాసు యొక్క సంకల్పము నెఱవేర్చిరి. శిష్యులు సంచారము చేయుచు నీ క్రింది పద్ధతులను శ్రద్ధగా నాచరించుచుండిరి. 1. వైరాగ్యము. మూడు లోకముల సామ్రాజ్యము వారి కర్పించినను వారు దానిని గడ్డి పరకగ జూడ నారంభించిరి. 2. వేద శాస్త్ర పఠనమును, స్నాన సంధ్యా ద్యనుష్ఠాన నిర్వహణమును వారికి ముఖ్యములు. 3. ప్రతి గ్రామము నందును శిష్యులు భజన కీర్తనలు తప్పక చేయుచుండవలెను. శిష్యుడొక గ్రామమున గొన్ని గంటల కన్న నెక్కువగ నుండగూడదు. ఏ విధమగు బహుమానమును స్వీకరింపగూడదు. 4. పరోపకారము తప్పక చేయుచుండవలెను. శిష్యులు మతబోధయందేగాక వైద్యము మంత్రశాస్త్రము గూడ నేర్చుకొని చేతనైనంత సాహాయ్యము జనులకు జేయుచుండెడివారు. ఈ శరీరము పరులమేలు కొఱకే యుపయోగింపవలెను.పరోపకారార్థ మిదం శరీరమ్," అను మాటను జ్ఞప్తిలో నుంచుకొనవలెను. కాని శిష్యులు "శరీర మాద్యం బలుధర్మసాధనమ్" అను మాట గుఱిజేసికొని తమ శరీరములను సంరక్షించుకొనుట మానరాదు. ఆరోగ్యము చెడగొట్టుకొన గూడదు. శిష్యులు జనుల హృదయముల యొక్క లోతు తెలిసి కొనవలెను. ఇది స్వకార్యనిర్వహణమున నతని కెంతో సాయపడుచు వచ్చెను. జనులయొక్క హృదయముల

నెఱిగినవాడు దేశకాల పరిస్థితులను గ్రహించి తన ధర్మమును సంతుష్టికరముగ నెఱవేర్చుకొన వచ్చును. తన సంచారములో లభించిన సమాచార లేశములను సంచారాంతమున నెమరు వేసికొని శిష్యుడు కార్యసాధనమునకు వినియోగించుకొనవలెను. ఈ పరిశోధనమున నెవరు తనకార్యమునకు ననుకూలురో యెవరు ప్రతికూలురో యేవిధముగ వారిని సమీపింపవలెనో యెత్తెఱంగున దన విధి నెఱవేర్చవలెనో శిష్యుడు తెలిసికొనదగిన యవకాశము గలుగును. ఏ కార్యమైనను నా దినమున జేయదగినది మరునాటివఱకు నిలుపు చేయగూడదు. గురువుగారి మార్గమునే శిష్యుల ననుసరించుట చేత శరీరము నీటిబుగ్గవలె క్షణభంగుర మని తెలిసికొని యెప్పటికార్య మప్పుడు చేయుచుండిరి. ముందు నిముషము నందేమి సంభవించునో మన మెఱుగము గాన నిరంతరము రామనామ స్మరణము చేయుచు శిష్యులు స్వకార్యదీక్షాపరతంత్రులై యుండిరి. ఏకాంత స్థలమున కరిగి ధ్యానము చేయుచుండవలెను. ఆ ధ్యానమువలన మనశ్శాంతియు నసాధారణ ధైర్యము కలుగును. మహారాష్ట్ర దేశ మంతయు నధోగతిలో పడిపోయినప్పుడు రామదాసు సింహమువలె గర్జించి బలిష్టమైన తన హస్తమును వారికందించి వారి నా బురదనుండి లేవనెత్తెను. కష్టము లేకుండ ఫలము లభింపదు. పరిశ్రమ లేకుండ స్వరాజ్యము చేకూరదు. కార్యశూరత్వము లేక నే లాభము గలుగదు. కర్మము విషయమై శ్రీకృష్ణ భగవాను డేమి చెప్పెనో మన మెఱుగుదుము. పనికే కర్మ యని పేరు. కర్మ చేయక నెవడును నుండలేడు. ఏలయన వినుట కర్మ, చూచుట కర్మ, నడచుట కర్మ ఏ పనిని జేయక యుండుట స్వలాభ విరుద్ధము. తాను స్వయముగ బని చేయక యితరుల నమ్ముకొన్నవాడు పరమ మూర్ఖుడు అని చెప్పెను. రామదాసుడు శ్రీకృష్ణభగవానుని వాక్యములే నొక్కివక్కాణించి శిష్యులను బనికై పురికొల్పెను. కార్యదీక్ష లేకుండ నెట్టి కార్యములు నెఱవేరలే దని చరిత్రయే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. పరోపకారము నీతియు బ్రధానముగా నుంచుకొన వలసిన దని రామదాసు తన శిష్యులకు పలుమారు బోధించుచు వచ్చెను. శరీరమును నీతిమార్గమునకు ద్రిప్పినవాడును, నాత్మ నశింపక శాశ్వతముగ నుండునని నమ్మినవాడును మరణ మన్న లేశము భయపడడు. పేరు ప్రతిష్ఠలకొఱ కేపనిని చేయవద్దని రామదాసుడు తన శిష్యులను గఠినముగ శాసించెను. మనుష్యుడు ఫలాపేక్ష లేక నిష్కామకర్మ చేయవలెను. కష్టపడి పనిచేసిన వారికి సుప్రతిష్ఠ దా నంతట యదే వచ్చును. మానవుడు తన దారాపుత్రాదులను భరించుటే గాక లోకమునకు గూడ గొంత సేవ చేయవలెను. మఠాధిపతియైన మహంతు లోకారాధనమే చేయవలెను. అతని హృదయము స్వార్థపరత్వమునకు జోటీయ గూడదు. అట్లెడ మిచ్చినవాడు మహంతు శబ్దమునకు దగడు. స్వార్థపరు లెన్నడును, దమకును నితరులకును గూడ మేలు చేయ జాలరు. జనరంజకముగ బనిచేయ దలచిన వాడు జనరంజకముగ మాటలాడవలెను. జన వశీకరణ శక్తి జిహ్వకే కలదు. ఇతరుల సౌఖ్యమే తన సౌఖ్యముగాను, ఇతరుల బాధలే తన బాధలుగాను బోధకుడు భావింపవలెను. సత్యము నతిక్రమింపని స్వాదు సంభాషణ వలన నితరులు వశంవదు లగుదురుగాని కఠినోక్తుల వలన లొంగరు. పిచ్చివానిని పిచ్చివా డన గూడదు. ఏ రహస్యము బయలు పెట్టరాదు. సానుభూతియు, శాంతియు, తప్పును క్షమించు స్వభావమును ప్రాముఖ్యములు, కోపము మిత్రులను శత్రువుల జేయును. మధుర సంభాషణము శత్రువులను మిత్రులుగ జేయును. కొంటెవాండ్రు గాని దుర్జనులు గాని తమ వాదముల ఖండించి యెదురు తిరిగి కార్యవిఘ్నము చేయదలచినప్పుడు వారిని జయించుటకు శాంతవచన ప్రయోగములే మహాయుధములని యతడు బోధించెను. వేయేల; బోధకుడు పరిపూర్ణుడుగ నుండవలె నని రామదాసుని యభిప్రాయము. అన్ని విద్యలలో గొంచెము కొంచెము వ్రేలుపెట్టక యేదో విద్యలో పరిపూర్ణుడై యుండుట మంచిదని రామదాసుని యభిప్రాయము. ఈ పై బోధలను జూడ రామదాసు డెంత ప్రజ్ఞావంతుడో, యెంత కార్యసాధకుడో సులభముగ దెలిసికొన వచ్చును.

పదియవ ప్రకరణము

శివాజీ - రామదాసులు

బోధన ప్రచారము గొప్ప దశలో నున్న కాలమున రామదాసుడు మహారాష్ట్రదేశమున సంచారము చేయ నారంభించెను. మతములన్నింటిని జూచి పరిశోధించుటకును, జనుల మనస్సులమీద మతబోధ యెంతవఱకు నాటు కొనినదో దెలిసికొనుటకును నతడీ సంచారము ప్రారంభించెను. జనులు గాఢ నిద్రనుండి మేలుకొని స్వమతావిష్టులై దేశము కొఱకుదమ సర్వస్వమును ధారవోయుటకు సిద్ధముగ నుండిరని యతడు తెలిసి కొనెను. ప్రపంచములో దుర్జనులు లేకుండ బోవరు. రామదాసు శిష్యులు చేయుచున్న సత్కార్యమున కిష్టపడక విఘ్నములు కలిగించి వారికి గొందఱపకారము గూడ జేయదలంచిరి. అట్టి దుష్టులవల్ల గొందఱికి బ్రాణాపాయముగూడ గలుగునట్లు కనుపించెను. కాని యా శిష్యులు తమ గురువు పేరునకు భంగము కలుగుకుండ మెలకువతో వర్తించి ప్రాణాపాయములు దప్పించుకొనుచు వచ్చిరి. లంచములు నిరాకరించుచు సత్కార్య ధురంధరులైన యా శిష్యుల కార్యదీక్షవలన రామదాసుని పేరు మహారాష్ట్ర దేశమున బ్రతి కుటీరమునందును, ప్రతి యంత:పురమునందును గూడ జెప్పుకొనబడుచుండెను. రామదాసుని పేరు చెప్పని వారు తలపనివారు లేరు. ఈ మత బోధల పర్యవసాన మెట్లుండునా యని ప్రతి వ్యక్తి విచారింపజొచ్చెను. ప్రస్తుతము రామదాసు సంకల్ప మటుండనిచ్చి శివాజీని గుఱించి కొంత విచారింతము. శివాజీ గర్భస్థుడై యున్నప్పుడు శివాజీ తండ్రి, షాజీ, శివాజీ తల్లిని నిరాదరణచేసి దు:ఖముల పాలుచేసెను. ఆమె తండ్రియైన యాదవరావు లుకజీ రాజకీయ సమస్యలలో నల్లుడైన షాజీతో నభిప్రాయభేదములు కలిగి యితనితో విరోధము పెట్టుకొనెను. షాజీ యింటిపట్టు విడిచి యొక స్థలము నుండి వేఱొక స్థలమునకు బాఱిపోజొచ్చెను. మామ యల్లుని వెంట నంటి తఱుమ జొచ్చెను. అట్టి పరిస్థితులలో షాజీ తన భార్యను షివనీర్ కోటలో నుంచెను. శివాజీతల్లియగు జిజియాబాయి మిగుల నాత్మగౌరవము గల స్త్రీ. గర్భభారముచేత గ్రుంగియున్న యామె మృదుమానసముమీద నీ దురవస్థయెంతో పనిచేసెను. అధికారములో నున్నవారు తన భర్తకు జేయుచున్న గౌరవము, పంపుచున్న బహుమానములు మొదలైన వన్నియు నీటి బుగ్గలవలె నస్థిరము లనియు హిందువులలో బ్రధాన పురుషులకు బరస్పర వైషమ్యములు కల్పించి స్వాధీనము చేసికొని యేలుటయే వారి యభిప్రాయమనియు నూహించెను. షాజీ మహారాష్ట్రమున మిక్కిలి పలుకుబడి గల పురుషుడు. బీజపూరు సుల్తానులను సింహాసన మెక్కించుట దింపించుట మొదలగు పనులలో నతడు మిక్కిలి గట్టివాడు. బీజపూరే గాక యహమద్ నగరు సుల్తానులు గూడ యాతని చేతిలోని కీలుబొమ్మలే. అతడెట్లాడించిన వా రట్లాడుచుండిరి. అతడు గొప్ప రాజ్యవ్యవహారవేత్త యని పేరు గలదు. అతడు పూనా జాగీరుదారు డయ్యెను. ఆమె యెక్కడనో యొకమూల నొకకోటలో బడియుండుట యెంతమాత్ర మిష్టము లేదు. మగపిల్లవాడు పుట్టినను, ఆడపిల్ల బుట్టినను స్వతంత్ర భావములతో నా బిడ్డను బెంచవలెనని యామె సంకల్పించెను. తరువాత స్వల్పకాలమునకే 1627 వ సంవత్సరమున ఏప్రియల్ 10 వ తేదీని నామె గర్భమున శివాజీ కుమారుడు జన్మించెను. ఆమె గర్భవతి యైనది మొదలు పలు కష్టములు పడెను.

శివాజీ బాల్యకాలమున విద్యాభ్యాసము చేయునప్పుడు రామాయణ వీరులు భారతవీరులు మొదలగు మహాపురుషుల యద్భుత సాహసములు విని మెచ్చి తాను గూడ నట్టిచర్యలు చేయవలెనని యాశపడు చుండెడివాడు. ఒకసారి బీజపూరు సుల్తాను షహజీని బిలిచి యతని కుమారుని శివాజీని చూడ వలెనని కోరెను. అప్పటికి శివాజీ కెనిమిది సంవత్సరములు వయస్సు. షాజీ యందుకు సమ్మతించి సుల్తానువద్ద మిక్కిలి వినయ విధేయతలు గలిగి దర్బారు మర్యాదల ననుసరించి నడుచు కొనవలెనని బుద్ధులుచెప్పి

కొడుకును దీసికొని పోయెను. ఆ నాడు సుల్తాను గొప్ప దర్బారు చేసెను. దర్బారులో బ్రతి మనుష్యుడు వంగి మోకాళ్ళమీద నిలువబడి సుల్తానుకు సలాము చేయవలెను. ఎన్నిబుద్ధులు చెప్పినను, ఎన్ని సంజ్ఞలు చేసినను దండ్రిచెప్పినట్లు చేయక శివాజీ నిర్భయముగ నిలువబడి తలవంచుకొనక కన్నులు తెఱచి సుల్తాను వంక చూచెను. దుర్వినయము గల యట్టి కొడుకువల్ల దనకెట్టి కీడు మూడునో యని షాజీ భయపడెను. దర్బారు ముగిసెను. శివాజీ సెలవుగైకొనకయే చివాలున కొలువునుండి లేచిపోయెను. కొడుకును మందలింపవలె నని షాజీ కూడ గొలువు విడచి యావలకు బోయెను. కాని యింతలో శివాజీ ఘోరకృత్యమొకటి చూచెను. రాచబాటకు బ్రక్కనే యొక కటికవాడు, గోవు నొకదానిని జంప సమకట్టి దానిని తెగవేయుటకు కత్తినెత్తెను. ఆ ఘోరకృత్యమును జూచి శివాజీ సహింపలేక కటిక వాని చేయి యెత్తిన దెత్తినట్లుండగానే శివాజీ యాహస్తమును దన ఖడ్గముతో నఱికి వేసెను. షాజీ యా వార్త సుల్తాను విన్నచో నేమి ప్రమాదము వాటిల్లునో యని శంకించి వెంటనే బాలుని పునహాకు పంపించివేసెను. పోవునప్పుడు బాలుడు తండ్రిపై గోపించి పట్టపగలు నడివీథిలో గోహత్యలు జరుగుచుండగా వారింపని ప్రభుత్వముకడ నేల యుద్యోగము చేయుచున్నా వని తండ్రిని మందలించెను. శివాజీ సాహస మట్టిది. అతడుపాధ్యాయుని శిక్షనుగాని తండ్రిశిక్షనుగాని బొందువాడుగాడు. శివాజీకి బదియాఱు సంవత్సరములు వచ్చునప్పటికి సాహసకృత్యములయందు నభిలాష గలిగి తనవలెనే సాహసికుల కొందఱు యువకుల జేర్చుకొని యాయుధముల ధరించి కొన్ని యూళ్ళపై దండు వెడలి కొన్ని చిన్న కోటలను బట్టుకొన నారంభించెను. క్రమక్రమముగ నతడు పెద్దవాడై పెద్దకోటలు పట్టుకొన నారంభించెను. బీజపూరు సుల్తాను వాని దుండగములు విని వాని సాహసము మాన్పించుటకై ఒక రిద్దరు సేనాపతులను బంపెను. కాని వారిని శివాజీ మాయోపాయము చేత గెలిచెను. వారిలో ముఖ్యుడు ఆఫ్జుల్‌ఖాన్ అను సేనాపతి. ఇతడు మిక్కిలి బలవంతుడు. శివాజీ సబబుగ వానిని రావించి తా నొక యినుప కవచము తొడుగుకొని కవచము చాటున నొక చిన్న యాయుధమును మఱగు పఱచి మహమ్మదీయ సేనాపతిని గౌగిలించుకొన్నట్లు నటించి తన చిన్న యాయుధముతో నతని గుండెలలో బొడిచి చంపెను. దానితో వానిసేవ చెల్లాచెదరై పాఱిపోయెను. ఈవిధముగ శివాజీ క్రమక్రమముగ బలవంతుడై 1664 వ సంవత్సరమున మహారాష్ట్రమునకు మహారాజై పట్టాభిషేకము చేసికొనెను. రామదాసుడు తన బోధనమను వల పన్నునప్పటికే శివాజీ రాజయ్యెను. రాజైనను శివాజీ గర్విష్ఠుడు గాక యేయోగి గనబడినను రాజ్యము వదలి వారివెంట బోవుచుండెడివాడు. భజనలు కీర్తనలు నెచ్చట జరుగుచుండినను నచ్చట కతడు బోవుచుండెడివాడు. దైవభక్తి యాత్మజ్ఞానము మఱచువాడుగాడు. రాజ్య మద మెంత మాత్రము నతనికి లేదు.

శివాజీకి శ్రీతుకారాంబావాజీ యనిన మిక్కిలి భక్తి. ఎంత దూరము నందుండియైన నతని భజనలకు గీర్తనలకు వెళ్లుచుండెడివాడు. ఆతడు భక్తిపారవశ్యమున నొకనాడు తుకారాము కడకు బోయి నిజమగు భక్తి నుపదేశింపు మని యతనిని బ్రార్థించెను. తుకారాంబావాజీ "నేను కాదు నీ కుపదేశించువాడను. మంచి యుపదేశము కావలసినయెడల నీవుపోయి సమర్థ రామదాసుని కాళ్లపై బడు" మని మృదుమధుర భాషణములతో నానతిచ్చెను. రామదాసు యొక్క మతబోధనంతయు శివాజీ యెఱిగినవా డగుటచే నతని దర్శనము చేయవలెనని యప్పుడప్పుడు తలపోయుచుండెను. కాని యవకాశము చిక్కలేదు. రామదాసుని యొక్క జాడలు తెలిసికొనవలెనని శివాజీ పలుమాఱు ప్రయత్నించెను. కాని రామదాసుని శిష్యులకే యతని జాడలు సరిగ దెలియవు. శివాజీకి రామదాసు నతని బోధకుల యెడల మిక్కిలి భక్తి గలదు. అందుచే నతడు బోధకుల గలసినప్పుడెల్ల వారికి గౌరవ ప్రపత్తులు జరుపు చుండెను. రామదాసుని యాత్మజ్ఞానమును నిండు పూనికను మహారాష్ట్ర దేశోద్ధరణ సంకల్పమును శివాజీ గుర్తెఱిగి యుండెను.

రామదాసుని యుద్యమమే మహారాష్ట్ర దేశమున వీలైనంతవఱకు నిజమైన యుద్యమము. అంతకుముం దిట్టి యుద్యమ మెందును లేదని శివాజీకి దెలియును. ఎట్లైన రామదాసుని జూచి తీరవలెనని శివాజీ యొకమాఱు నానా మఠములను నానారణ్యములను దిఱిగి వానిపొడ గానక రామదాసు దర్శన మగువఱకు నన్నము ముట్ట నని నీరు త్రాగ నని ప్రతిన బట్టెను. ఎట్టకేలకు శివాజీ యెట్టయెదుట నొక మహాపురుషుడు కనబడెను. మీరెవ రని యడుగగనే రామదాసుడ నని చెప్పెను. మరునా డుదయమున శివాజీ నిద్రమేల్కొనక మునుపే రామదాసు వద్దనుండి యొక సన్యాసి జాబుతెచ్చి వాకిట నిలిచియున్నాడని సేవకులు శివాజీకి జెప్పిరి. వెంటనే యతడు పానుపు దిగి యాసన్యాసికి నమస్కరించి గౌరవించి యా జాబు నందుకొని దానికి నమస్కరించెను. ఆ జాబులో నిట్లుండెను. "యాత్రకు బోవలసిన పుణ్యక్షేత్రములన్నియు నాశము చేయబడినవి. బ్రహ్మక్షేత్రము లపవిత్రము చేయబడినవి. ప్రపంచ మంతయు నల్లకల్లోలము జేయబడినది. ధర్మమెచ్చటను గానబడదు. ధర్మమును గాపాడుటకై భగవంతుడు నిన్నేర్పఱచినాడు. ఈ దేశమున ననేక మహారాజులు మంత్రులు రాజనీతికోవిదులు గొప్పపండితులు నున్నను ధర్మము రక్షించు వారెవ్వరును లేరు. మహారాష్ట్ర ధర్మమంతయు నీ మీదనే యాధారపడి యున్నది. నేను నీ రాజ్యములోనే యిన్నినాళ్ళున్నప్పటికి నన్ను నీవు కనుగొనుటయే లేదు. అందుకు గారణ మేమో నే జెప్పజాలను. నీ మంత్రులు బుద్ధిమంతులే. నీవు ధర్మమూర్తివి. అందుచేత నీకు మాటిమాటికి హితోపదేశము చేయనక్కఱలేదు. ధర్మము పునరుద్ధరించుట యను ప్రతిష్ఠ నీకే దక్కవలెను. అది నీవు పోగొట్టుకొన గూడదు. అతి మాత్రములైన రాజకీయ విషయములపై నాశ్రద్ధ నిలిచి యున్నది. ఈ యుపదేశమునకు మనసున నాగ్రహింపక నన్ను క్షమింపుము." ఈజాబు మనస్సును గఱగించునట్టి జాలిమాటలతో మహారాజు గౌరవమునకు దగినట్లు వ్రాయబడినది. ఆ రాయబారము తెచ్చిన సన్యాసిని శివాజీ మన్నించి పూజించి విలువగల వస్త్రముల బహుమాన మిచ్చి పంపెను. వెంటనే రామదాసుని యొక్క పాదపద్మములయొద్ద బడుటకు దాను బయలుదేరి వచ్చుచున్న ట్లొక ప్రత్యుత్తరము వ్రాసి యా సన్యాసి కిచ్చి పంపెను. ఆ దినముననే శివాజీ స్వల్ప పరివారముతో నిద్దఱు ముఖ్యమిత్రుల వెంట బెట్టుకొని రామదాసును గలిసికొనుటకు బయలుదేరి ఛాఫల్ మఠమునకు బోయెను.

అంతకుముందే రామదాసు డా మఠమును విడిచి షైగాన్ వాడీకి వెళ్ళిరని శిష్యులు చెప్పిరి. ఆ మఠమున అక్క యను నొక యువతీమణి మఠాధికారిణియై పెత్తనము చేయుచుండెను. రామదాసుడు వచ్చువఱకు నచటనుండి భోజనము చేయుమని యామె ప్రార్థించెను. శ్రీరామదాసుని యాశీర్వచనము బడయువఱకు దా నన్న పానాదులు ముట్టనని ప్రతిజ్ఞ చేసినట్లు శివాజీ యామెతో జెప్పెను. సరిగ దారిచూపుట కొక శిష్యుని వెంట బెట్టుకొని షైగాన్‌వాడి మఠమునకు బొమ్మనియు నచ్చట రామదాసుని దర్శనము తప్పక దొఱకు ననియు నామె చెప్పెను. శివాజీ షైగాన్‌వాడీ వెళ్లుసరికి రామదాసుడు కొండక్రింద నొక లోయలోనున్న యొక తోటను జూడబోయెను. కళ్యాణస్వామి యను శిష్యుడు శివాజీ రామదాసునకు వ్రాసిన జాబు నప్పుడు చదువుచుండెను. కళ్యాణస్వామి శివాజీ చెయ్యిపట్టుకొని గురువు నొద్దకు తీసికొని పోయెను. శివాజీ వినయముతో నమస్కరించి చేతులు జోడించుకొని వాని యెదుట నిలిచెను. "ఆహా! నీవు నీ జాబు నొక్కసారియే వచ్చినవని" రామదాసు వానిని బలకరించెను. "నేను జిరకాలమునుండి నీ దేశములో నివసించుచున్నాను. నీవు నా యోగక్షేమము లరయుచున్నందులకు నేను చాల సంతోషించు చున్నాను." తన్ను గుఱించి శివాజీ యే మాత్రము కనుగొనుట లేదని యతనిని దెప్పుటకై యీ మాట రామదాసు పలికెను. శివాజీ తలవంచుకొని పశ్చాత్తాపపడుచు నిట్లనియె. "స్వామీ! నేను మిక్కిలి పాపాత్ముడను. నే జేసిన తప్పులన్నిటిని మీకృపాతిరేకమున క్షమింపుడు." శివాజీయొక్క వినయ విధేయతాదులను గనుగొని

యుపదేశము పొందుటకు సిద్ధముగ నుండుమని రామదాసు యాజ్ఞాపించెను. శివాజీ వెంటనే తన వెంట వచ్చిన బాలాజీకిని నీలవంతునకును బూజా ద్రవ్యములు తీసికొని రమ్మని వర్తమాన మంపి తాను స్నానమునకై పోయెను. పూజాద్రవ్యములు రాగానే రామదాసుడు శివాజీని గొండశిఖరముమీద నొక మూలకు దీసికొనిపోయి యుపదేశము చేసెను. ఈ యుపదేశ కార్యమెన్నడు బహిరంగముగ జరుపబడలేదు. రామదాసు శిష్యులలో నొక డగు దివాకర్‌భట్ శివాజీ రామదాసునకు జేసిన పూజాసమయమున బురోహితుడై పూజామంత్రముల జదివెను. శివాజీ పూజాకాలమున గురువర్యు డగు రామదాసునకు విలువగల జరీబట్టలు, పట్టుబట్టలు, నగలు, రత్నములు, ముత్యములు, మొహిరీలు విశేషముగ సమర్పించెను. అభిషేక విధి సమయమున శివాజీ యొక లక్షరూపాయల విలువగల వెండి బంగారు నాణెములను గురువు శిరస్సున నభిషేకము చేసెను. ఈ గురుసందర్శనము 1649 సం. ఏప్రియల్ 12 వ తేదీని జరిగెను. తెలుగు తేదీ ప్రకారము విరోధినామ సం. వైశాఖ శుద్ధ నవమి గురువారమునాడు జరిగెను. గురుపూజా నంతరమున శివాజీ చేతులు జోడించుకొని నిలువబడి తన్ను దీవించి పరమార్థ విషయముల నుపదేశింపు మని గురువును వేడుకొనెను. శివాజీ నోట వెడలిన మాట లన్నియు వ్రాసియుంచుమని రామదాసు శిష్యు డైన కళ్యాణస్వామిని నాజ్ఞాపించెను. కళ్యాణస్వామి వ్రాయుటకు సిద్ధమైన తరువాత రామదాసుడుపదేశమును జెప్పి వ్రాయించెను. రామదాసుడు శివాజీని దీవించి యతనికి నొక కొబ్బరికాయయు గుఱ్ఱపులద్దెయు విభూతియు కొన్ని గులకరాళ్ళును ఇచ్చెను. ఈ విపరీత బహుమానముల యొక్క అర్థము సామాన్యముగ నెవరికి దెలియలేదు. ఆ బహుమానములను శివాజీ తన తల్లికి జూపినప్పు డామెయు వాని యర్థమును దెలియక పోయెను. అప్పుడు శివాజీ యా సమస్య నిట్లు విప్పి చెప్పెను. "గుఱ్ఱపులద్దె వలన గుఱ్ఱపుదళము వృద్ధియగుగాక యనియు విభూతివలన భూమి చాల జయింతువుగాక యనియు గులకరాళ్లవలన బలుకోటలు నిర్మింతువుగాక యనియు నర్థము" అని చెప్పెను. రామదాసుడు చేసిన యాత్మ జ్ఞానోపదేశము శివాజీ హృదయమున వైరాగ్య మహాగ్నిని రగులు కొలిపెను. సహజముగనే యాత్మజ్ఞాన శక్తి గల చిత్తము ప్రబుద్ధమై యప్పుడు శివాజీ యిట్లనియెను. "స్వామీ! తేజోమయములైన మీవాక్యములు వర్ణనాతీతమైనవి. వినశ్వరములైన యీ భౌతిక విషయములను విడచుటకు నే నాతురపడుచున్నాను. మీప్రియశిష్యుల వలెనే నేను గూడ నొక సన్యాసిని గావలెనని యున్నది అట్లనుగ్రహింపుడు. ఈ రాజ్యాంగవిషయసంకటము లికజాలును. నేను జేయవలసిన దేదో చేసియుంటిని. రాజ్యవిషయములం దాసక్తి గలవారు దానిని బూని తక్కిన పని చేయుదురుగాక!" ఆ మాటలు విని రామదాసుడు నవ్వి యిట్లనియె "శివబాబా, నీవు క్షత్రియుడవు. రాజ్యపాలనము, ప్రజారక్షణము, ఈశ్వరసేవయు నీ ధర్మములు. కావున నీవు సన్యసింపగూడదు. ఈ ధర్మములు వదలినయెడల నీకు మహాపాపము సంక్రమించును. నీవింకను జేయవలసిన మహాకార్యములు పెక్కులున్నవి. ఈ మ్లేచ్ఛులచేత జగ మెట్లాక్రమింపబడినదో నీవు చూచుట లేదా? మహామహు డైన రఘురాముడు భూమినంతను మ్లేచ్ఛులనుండి విడిపింప గోరుచున్నాడు. ఈ ధర్మమును నిర్వర్తించితివా, కఠినతపస్సు చేసిన వారికంటె నెక్కువగా నీకు ముక్తి కరతలామలక మగును. రాముడు, హనుమంతుడు, పాండవులు మొదలగు మహాపురుషులు చరిత్రములు నీ వెఱుగుదువు. వారు ధర్మము నిమిత్తము తమ సర్వస్వము ధారపోసిరి. ఎంత గొప్ప వంశమునుండి నీ వుద్భవించితివో యదియు నీ వెఱుగుదువు. నీ పూర్వులైన సిసాద్‌సింగ్, పృథ్వీపాల్‌సింగ్, లక్ష్మణసింగ్ మొదలగువారి చరిత్రలు జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుము. వారి యడుగుల జాడనే వర్తింపుము. నీకు దారి చూపుటకే వారి చరిత్రలు వ్రాయబడియున్నవి" యని రామదాసుడు శివాజీకి క్షత్రియ ధర్మమును, రాజధర్మము నుపదేశించెను. ఈ యుపదేశవాక్యములు శివాజీని స్వధర్మమువైపు ద్రిప్పెను. తన కభిషేకించినసొమ్ము ప్రోగుచేసి పేదగొల్లపిల్లలు గ్రహించి సుఖించుటకై యడవిలో

నన్నిప్రక్కల వెదజల్లు మని చెప్పెను. మఱునాడు నీలవంతు మొదలయిన శివాజీ యనుచరులకు గూడ రామదాసు డుపదేశించెను. ఆయుత్సవము ఛాఫల్ మఠములో మహావైభవముతో జరిగెను. శివాజీయొక్క యుద్యోగస్థులకును రామదాసుయొక్క శిష్యులకును సంతర్పణలు జరిగెను. శివాజీ బ్రాహ్మణులకు నన్నవస్త్రము లిచ్చి గురుదక్షిణగా రామదాసుని పాదములపై నపారధనరాసులు పోసెను. అప్పుడు గొప్పసభ జరిగెను. రామదాసుడు శివాజీ యనుచరులలో గొందఱ కుపదేశము చేసెను. అత్తఱి బాలాజీ నీలవంతుల విశ్వాసమును రాజభక్తిని రామదాసున కెఱుక పఱచి కొని యాడెను. రామదాసు డదివఱకే వారి సౌశీల్యమెఱిగినవా డగుటచే వారికిగూడ నుపదేశము చేసెను. ఉపదేశానంతరమున రామదాసుడు సేవకధర్మమునుగుఱించి ప్రసంగించెను. ఈ సేవకధర్మము వాని గ్రంథములలో గూడ గలదు. అంతవఱకు బాలాజీ శివాజీకి మిత్రుడై పనిచేసెను. అంతటినుండి యత డతనిగురుబంధు డయ్యెను. శివాజీ చాఫల్ మఠములో నొక వారము దినము లుండి యాదినములలో రామదాసుని శిష్యులలో ననేకులకు బట్టాలనిచ్చి యాతనికార్యము తుద నెగ్గుటకు ధనసహాయముగూడ జేసెను. శివాజీ నిరంతరము రామదాసుని సన్నిధానమున నుండగోరెను. కాని రామదాసు దానికి గట్టిగ నిరాకరించెను. "నేను సన్యాసిని గావున నేనెల్లప్పుడు వనములలో నుందును. నీవు నాతో నుండగూడదు. నీవు క్షత్రియుడవై పుట్టినందులకు దేశపరిపాలన చేసి ధర్మము కాపాడవలెను" అని యతడు బదులుచెప్పెను. ఉపదేశము నాటికి శివాజీ వయస్సిరువది రెండు సంవత్సరములు. అది మొదలుకొని శివాజీ ప్రతివారము రామదాసుని దర్శనము చేయుచు వెనుకటివారమున జరిగిన సంగతుల నన్నియు వానికి జెప్పుచు ముందువారము జరుపవలసిన కార్యములగుఱించి యతని నాలోచన లడుగజొచ్చెను. కాలక్రమమున శివాజీ యొక్క రాజకీయ వ్యవహారములు మితిమీఱిపోయినందున మునుపటివలె నతడు ప్రతివారము గురుదర్శనము చేయలేకపోయెను. తఱచుగా రామదాసుని దర్శన భాగ్యము లభించుటకై రాయఘుడ్ కోటకుగాని ప్రతాప్‌ఘుడ్ కోటాకుగాని షాజ్జాన్ కోటకు గాని బస మార్చు మని శివాజీ రామదాసును వేడుకొనెను. అందుకు రామదా సిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. "శివబాబా, నేను వనసంచారిని. నా కీ చోటు, ఆ చోటు అన్న మాటలేదు. అటువంటివాడను నేను స్థిరముగా నొక చోట నెట్లుండగలను? అదిగాక నీవు రాజువు. సముద్రమును, నిప్పును, రాజును నమ్మగూడ దని శాస్త్రములు చెప్పు చున్నవి. మా వంటివారికి రాజసహవాస మెన్నడు క్షేమకరముగాదు. నా ప్రస్తుతస్థితి నాకు సుఖకరముగానే యున్నది. నాక్షేమము విషయమై నీకుగల శ్రద్ధకు జాల సంతోషించుచున్నాను. నిరంతర సహవాసము మన కనవసరము." ఈమాటలు శివాజీ హృదయమున వ్రణముగా నాటెను. అందుచే నతడు విచారమగ్ను డయ్యెను. ఈ విచార మతని రాజ్యాంగ విషయములను గొంత పాడుచేయునేమో యని సందేహము కలిగెను. ఆ మాటలు విని రామదాసుడు తాను పరాలీకోటలో నుండ నిశ్చయించితినని శివాజీకి వర్తమాన మంపెను. వెంటనే శివాజీ పరాలీవద్ద గొప్ప కోటను, మఠమును, రామదాసుని కిష్టమగున ట్లతని యాలోచన ప్రకారము కట్టుడని యాజ్ఞ యిచ్చెను. 1650 సం. మొదలుకొని పరాలీ మఠము నందును., షాజ్జాన్‌ఘుడ్ నందును రామదాసుడు నివసింపజొచ్చెను. వాని పోషణ నిమిత్తము కొన్ని భూములుగూడ నిచ్చెను. రామదాసుని మఠ వ్యవహారముల నన్నిటిని కనుగొనుటకును, దేవతోత్సవముల నన్నింటిని సరిగ జరిపించుటకును శివాజీ కొంతమంది బెద్ద యుద్యోగస్థులను, కొందఱ జిన్న యుద్యోగస్థులను నియమించెను. 1652 సం. రామదాసుడు తన తల్లిని సోదరుని జూచుటకు జాంబ్ గ్రామమునకు వెళ్లెను. అక్కడనుండి యతడు మాళవ దేశమునకు బోయి యుద్ధవు డను నొక శిష్యుని బ్రధాన మఠాధిపతిగా నియమించి 1654 సంవత్సరమున మఱల దన స్థానమునకు బోయెను. ఆతని తల్లి రాణుభాయి 1655 సం. నను, తమ్ముడు శ్రేష్ఠుడు 1657 సంవత్సరమునను గ్రమముగ మరణ మందిరి.

శివాజీ మతములకు జేసిన దానముల వేఱ్వేఱు బేర్కొన నక్కఱ లేదు. కాని శివాజీ రామదాసుయొక్క బోధనావ్యాపారమును దనపరిపాలనావిషయములో నొక భాగముగ స్వీకరించె నని చెప్పిన జాలును. ఈశ్వరధర్మ స్వరాజ్యముల సమ్మేళనము మహారాష్ట్ర కర్ణాట మాళవ దేశములలో నద్భుత మైన మార్పు కలుగజేసెను. ఈ విధముగ మతబోధనము మహారాజుయొక్క ప్రాపు గాంచిన తోడనే దేశమునందలి ప్రతివ్యక్తియు దన ధర్మము నెడలను రాజ్యము నెడలను నెట్లు నడచుకొనవలెనో తెలిసికొనెను. వ్యవసాయము వృద్ధిచెందెను. పంటలు పుష్కలముగ బండెను. పశుసమూహము బాడియు వృద్ధిపొందెను. సాంఘిక వ్యవహారములు బలమైన పద్ధతులమీద నడచెను. వేయేల పరస్పర సహకారము జనసామాన్యముయొక్క మనస్సుల నుత్సాహ పఱచెను. మొట్టమొదట శివాజీయొక్క సంకల్పములలో నడుగడుగునకు నాటంకము గల్పించిన స్వదేశ జనులే యిప్పుడతనికి దోడుగ వచ్చిరి. రామదాసునియొక్క సహాయ సహకారములు లేకపోయిన పక్షమున శివాజీ ప్రతిష్ఠాకర మైన స్వతంత్ర స్వరాజ్యమును స్థాపింపలేకుండును. రామదాసుయొక్క సహకార మను విద్యుచ్ఛక్తిచేత బ్రదీప్త మైన శివాజీ రాజదండము నాలుగు ప్రక్కలనుండి. శౌర్యసాహసములు గల పరాక్రమవంతు లగు గుంపులను దీసికొనివచ్చి శివాజీచుట్టు జేర్చెను. సామాన్య పురుషులయొక్కయు, స్త్రీలయొక్కయు హృదయములుకూడ శౌర్యోత్సాహములతో నిండి తటటట గొట్టుకొనెను. శివాజీ తలపెట్టిన యీమహాకార్యమునకు దన సర్వస్వము ధారపోయుట యుక్త మని ప్రతి మనుష్యుడు తలంచెను. శివాజీ యొక్క రణ దుందుభి మ్రోగినతోడనే ప్రతిమనుష్యుని హృదయమందును దేశాభిమాన మను మహాగ్ని ప్రజ్వలింపజొచ్చెను. కొన్ని సంవత్సరములలోనే మహారాష్ట్ర డను శబ్దము విదేశకులకు గర్భనిర్భేదక మయ్యెను.

1674 సం.న శివాజీ శాస్త్రయుక్తముగ బట్టాభిషేకము చేసికొనెను. అతని బిరుదు "గోబ్రాహ్మణ పరిపాలక ఛత్రపతి శివాజి మహారాజ్" అని యుండెను. చిరకాలము తనహృదయమున నెలకొని యుండిన తన కోరిక ఫలించుటచే రామదాసుని యొక్క యానంద మెంతో మనమూహించు కొనవచ్చును. రామదాసు ముందుగ బవిత్రస్నానము చేసెను. శివాజీ సింహాసన మెక్కక మునుపు రామదాసునకు రాజాలంకారము చేసిరి. అతని తల మీద రాజలాంఛన మైన శ్వేతచ్ఛత్రమునుబట్టిరి. ఆయన మొట్టమొదట సింహాసన మెక్కెను. పిదప గద్దె శివాజీ యెక్కెను. తాను సింహాసన మెక్కుటకు రామదాసు చేసిన ప్రయత్న మంతకు శివాజీ తన కృతజ్ఞత నెట్లు తెలుపుకొనెనో దీనివలన మనము గ్రహింపవచ్చును. అప్పుడు రామదాసు యొక్క యాజ్ఞప్రకారమే శివాజీ రాజ్యమును స్వీకరించి యభిషేకము జేసికొని గద్దె నెక్కెను.

ఒకానొకనాడు రామదాసుడు హఠాత్తుగా రాయఘడ్ కోటకు బోయి శివాజీని దర్శించెను. అప్పుడు శివాజీ తన రాజ్యమంతయు గురుదక్షిణగ రామదాసున కర్పించెను. గురుశిష్యు లిద్దఱును మహాశ్చర్య నిమగ్నులై యొకరివంకనొకరు చూడ నారంభించిరి. గురువు శిష్యునియొక్క స్వార్థత్యాగమునకు నక్కజపడి నిశ్చేష్టు డయ్యెను. శివాజీ గురువుగారి నోటనుండి యే యాజ్ఞవెడలునో యని యెదురు చూచుచు నిలువబడెను. శివాజీయొక్క మనస్సు రాజ్యతంత్ర నిమగ్నమయ్యు నెంత భక్తిప్రపత్తులతో గూడ నిండియుండెనో యీ విషయమును బట్టి తెలిసికొనవచ్చును. రామదాసుడు తన శిష్యు డెంత యాత్మజ్ఞానముకలవాడయ్యెనో తెలిసికొని సంతోషించి రాజ్యము మఱల నతని కిచ్చివేసెను. "శివబాబా! నన్ను గుఱించి నీ వేమనుకొనుచున్నావు? నేను వట్టి సన్యాసిని. నే నీ ధరాభారము వహింపగలవా? నీవంటి క్షత్రియులు మాత్రమే యీ రాజ్యధర్మము సమర్థముగ నిర్వహింపగలరు. నాయనా! వెనుకటి వలెనే స్వార్థత్యాగ పరతంత్రుడవై రాజ్యపాలనము చేయుము. అట్లు చేసిన ముక్తి నీకు సన్నిధాన వర్తినియై యుండును. నీవు నాకిచ్చిన రాజ్యము మఱల గ్రహించుట నీ కిష్టము లేదు గనుక నాపక్షమున నీవు ప్రతినిధివై

యుండి భూమండలపరిపాలనము చేయుమని నే నిప్పుడు నిన్నాజ్ఞాపించు చున్నాను. ఇందుకు నిదర్శనముగ నీ ధ్వజమునకు నా శాటిగుడ్డరంగు గల కాషాయవస్త్రము గట్టుకొని వ్యవహరింపుము. శివాజీ గురువాజ్ఞ శిరసావహించెను. నాటంగోలె మహారాష్ట్ర హిందువుల జండా "భగవత్ జండా" యని పేరు పడెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము

చరమ ప్రకరణము

ఈ సంగ్రహ చరిత్రము మీద తెఱ పడవేయకమునుపు రాజకీయాందోళనమున రామదాసు డెంతవఱకు పనిచేసెనో సంగ్రహముగ తెలుపందగును. రామదాసశివాజీల సమావేశములకు మున్ను శివాజీయొక్క రాజకీయ వ్యవహారము కొంత వఱకు బ్రోత్సాహకరముగ నుండినను, తరువాత నా వ్యవహారములు తాల్చినంత వైశాల్యమును, బలమును నవి పొందియుండ లేదు. శివాజీ రామదాసులు చేతులు కలుపుగొనిన తరువాతను, రామదాసుని మతబోధకులు స్వరాజ్యసంస్థాపనకుకూడ పాటుపడజొచ్చిరి. మతబోధకులు స్వధర్మ సంరక్షణకై యొక మహావీరుడు దేశమున ప్రభవించినాడని బోధించి సిపాయిలను, గుమస్తాలను, రాయబారులను, వేగులవాండ్రను, శివాజీ కొలువులో జేర్ప జొచ్చిరి. రామదాసుడు మానవతత్వమును, జక్కగా విభాగించి పరిశోధింపగల ప్రజ్ఞావంతుడు గనుక గొలువుచేయుటకు దనకడ కెవ్వరు వచ్చినను, వాడెందుకు పనికివచ్చునో యావిషయమై యొక జాబు వ్రాసి శివాజీకడకు బంపుచుండును, ఇత్తెరంగున, వందలు, వేలు భటులు శివాజీ ధ్వజముక్రింద నిలిచి, మహమ్మదీయుల యొక్కయు, మహారాష్ట్రప్రభువుల యొక్కయు, సర్దారులయొక్కయు, నాటంకములను నొకమూలకు ద్రోసి, శివాజీని సింహాసన మెక్కించిరి. అందు చేతనే శివాజీ మొట్టమొదట రామదాసుని గద్దె నెక్కించి, పిమ్మట, నాతని యాజ్ఞప్రకారము సింహాసనమెక్కి, రాజయ్యెను. రామదాసునియొక్క, విశాల దృష్టి ఏజాతివానినైన విడువక, జాతి పునర్నిర్మాణమునకు, నెల్లవారి సానుభూతిని సంగ్రహించెను. రాజ్యాంగవ్యవహారములనేగాక, రామదాసుడు శివాజీకి శాసననిర్మాణమందుగూడ సహాయపడెను. దండయాత్రలు జరుపుటలో గూడ రామదాసుడు స్థిరమైన యాలోచనలు శిష్యునకు చెప్పుచుండెను. ఆపదలు తప్పించుకొను నుపాయములుగూడ జెప్పుచుండును. ఒకానొక సమయమున మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యము నేలమట్ట మగునట్టి మహాపత్తు వచ్చినప్పుడు రామదాసుడు చెప్పిన యుపాయమే శివాజీని రక్షించెను. ఈనాటి పాశ్చాత్యశిల్పులుగూడ మెచ్చుకొని, నాశ్చర్యపడునట్లు, గొప్పగొప్ప కోటలు నిర్మించుటలో రామదాసు బుద్ధి యసమానమైనది. సున్నము తయారు చేయుట, తోటలు వేయుట, కోటలుకట్టుట మొదలయిన విషయములలో నప్పు డప్పు డాశుధారగా కవిత్వముతో, నుపన్యాసము లిచ్చెడివాడు. మొక్క లెక్కడెక్కడ పాత వలెనో, యేయేవరుసలుగ నాటవలెనో యతనికి మిక్కిలి బాగుగా తెలియును. మహమ్మదీయులన్న రామదాసునకు, ద్వేషము లేదుగాని, వారి దండయాత్రలను, తిరుగుబాటులను నణచి ఎదిరించవలసినదని, రామదాసుడు ప్రజలను పురిగొల్పుచుండెను. హిందూమతధర్మరక్షణమే యతని ముఖ్యోద్దేశము. శిక్కుమతస్థాపకుడైన నానక్‌నందును, ఆతని మతమునందును రామదాసుడు చూపిన గౌరవము ఇంతింత యనరాదు. అత డితరమతములయందు ద్వేషము చూపగూడదని చెప్పునుగాని, హిందూమతసముద్ధరణ మనిన, నతనికి బ్రీతి. అయినను తన మతధర్మము నవలంబించునట్టివారిని బాధించువారిని జూచి, భరింప లేడు. మతములలో జరుగునట్టి యుత్సవము లన్నిటికి, సర్వమతములవారిని, సర్వవర్ణములవారిని, నతడు చేర్చుకొనుచు వచ్చెను. ఈవిధముగ రామదాసుడు, సర్వజనులను తన మతబోధక్రిందకు దీసికొనివచ్చి, హిందువుల యార్థిక, నైతిక, సాంఘిక వ్యవహారస్థితిని వృద్ధిచేసెను. హిందువుల గౌరవము స్వాతంత్ర్యము నెక్కువయగునట్లతడు చేసెను. దాసబోధయను గ్రంథము రామదాసు రచించిన పుస్తకములలో, బహు వేదాంతవిషయములు గలిగియుడును. ఆకారణమున మహారాష్ట్రులు భగవద్గీత తరువాత దీనినే మహాగ్రంథముగ నెంచి, పూజింతురు. ఇది సకల విషయములు కలిగి గ్రంథకర్తయొక్క దివ్యజ్ఞానమును, జూబుచుండును. అది యొక్కసారి రచియింపబడలేదు. అప్పుడప్పుడతడు, పద్యరూపమున నాశుధారగా నిచ్చిన

పద్యములందు గలవు. కాగితము, కలము, పుచ్చుకొని నిరంతరము గురు వుగారివెంట నుండు, "కళ్యాణస్వామి" యను శిష్యుడు, గురువునోటనుండి వెడలిన ప్రతిముక్క, నెప్పటికప్పు డెక్కించి దాచుచుండును. అందుచేత, నది పెద్ద సంపుట మయ్యెను. రామదాసుడు చనిపోవు రెండు మూడు దినములక్రిందవరకు, శిష్యునకు జెప్పి, యాగ్రంథము వ్రాయించు చుండెను. చివరదినములలో, నతడే యాగ్రంథమునందు కొన్నిమార్పులను తన స్వహస్తములతో జేసెను.

దాసబోధలో నిరువది దశకములు గలవు. దశకమునకు పదేసి శ్లోకములుండును. కొన్ని చోట్ల గుర్వుశిష్యులకు సంవాదము జరిగినట్లుగ వ్రాయబడెను. ఆ గ్రంథములో నత డనేక ప్రపంచసమస్యలను విప్పెను. అతని శైలి ఖడ్గధారవలె, నిశితమై, పరవాదములను ఖండించుకొని పోవుచుండును. కఠినమై చిక్కులుగల సమస్యలను విప్పుటలో దాసబోధవంటి మహాగ్రంథ మింకొకటి లేదనియే చెప్పవచ్చును. మహారాష్ట్రదేశము స్వాతంత్ర్యమను యమృతము చవిచూచుచు, మహోత్కృష్టదశను బొందుచుండగ శివాజీ 1680 సం. రాయఖడ్ కోటలో మృతినొందెను. చనిపోవునప్పటికి, నతనికి వేబది మూడు సంవత్సరములు, అందుచే నతనిని అల్పాయుష్మంతుడనియే జెప్పవచ్చును. ఆయన మరణము రామదాసునకు పిడుగుపాటు వంటిది. ఆవార్త వినగానే మొగము దిగాలు వేసుకొని నిశ్శబ్దముగ తన గదిలోనికి బోయెను. శివాజీ తరువాత, సింహాసన మెక్కిన యతనికొడుకు శంభాజీ తండ్రివలెనే, శౌర్యవంతుడు, బలవంతుడునై, రాజ్యము వృద్ధిచేయు తలంపుగలవాడే కాని ఔరంగజీబు యొక్క కుతంత్రములవలన, నాతని చారుల చేతులలో బడెను. చారులు మిత్రులవలె నటించి, శంభాజీని జారునిగను, త్రాగుబోతుగను, జేసిరి. పూర్వపు మంత్రులు, శత్రువుల చారుల బారినుండి తొలగించుటకు బహుప్రయత్నములు చేసిరిగాని, యవి నిష్ఫలము లయ్యెను. శంభాజీ కన్యాకుబ్జబ్రాహ్మణుడైన "కలుషు" డను నొక బ్రాహ్మణుని వశములో నుండెను. వాడు తక్కిన చారులతో గలిసి, శంభాజీ మెడకు దుస్తంత్రములను నురిత్రాళ్ళను గట్టిగ బిగించెను. గొఱ్ఱె కటికవానిని నమ్మినట్లు, శంభాజీ వాడేదిచెప్పిన, నద్ది చేయుచుండెను. "కలుషు"డు శంభాజీని వశవర్తుని జేసికొని, సవతితల్లియగు "తారాబాయిని" బ్రతికి యుండగనే, గోడలోబెట్టి కట్టించునట్లు చేసెను. అదిగాక, శంభాజీ వాని సలహాప్రకారము భక్తివిశ్వాసములు గలిగి మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యసాధమునకు నిత్మాతలైన ప్రధాన మంత్రులను, ముఖ్యపురుషులను, నేనుగుకాళ్ళచే ద్రొక్కించి, చంపించెను. ఈ దౌర్జన్యములు రామదాసుని హృదయమును మండజేసెను. మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యము చాలకాలము నిలువదని, యతడు భయపడెను. శంభాజీ యప్పుడప్పుడు, రామదాసుని నిలయమైన, పైజాన్ఖాడ్నకు బోవుచుండెను గాని, రామదాసు డతనిని గలుసుకొనుట కిష్టపడడయ్యెను. ఒకానొకప్పుడు శంభాజీ రామదాసుని దర్శనము చేసినప్పుడు శంభాజీని రామదాసుడు, వాని దుర్నయమునకై కఠినముగ, జీవాట్లు పెట్టెను. శంభాజీ తన తండ్రి మార్గము ననుసరించి, వర్తింతునని నొక్కి చెప్పి, వెడలిపోయెను. రామదాసుని యొక్క హితోపదేశములకంటె దనచుట్టు జేరిన, దురాచారుల మాటలే యెక్కువ ప్రియములుగ నుండెను. ఎట్టకేలకు రామదాసుడు కడపటి ప్రయత్నముగ నొక జాబు వ్రాసెను. అదియు నిష్ప్రయోజనమే యయ్యెను. 1681 సంవత్సరమున అనగా శివాజీపోయిన సంవత్సరమునకే రామదాసుడు తన దాసబోధ యను గ్రంథమును బూర్తి జేసెను. అది మొదలుకొని, రామదాసునకు దేహారోగ్యము చెడెను. అందుచేత, నత డెవరికి, దర్శనమీయక యొక గదిలో కూర్చుండెను. రోగసంబంధమైన బాధలు నివారణజేసి కొనుటకు గొన్ని గ్రహశాంతులు మొదలయినవి చేసికొమ్మని, కొందఱు శిష్యులు చెప్పి శంభాజీమహారాజుయొక్క యాస్థానవైద్యుని, బిలిపింపుమని, కోరినప్పుడు రామదాసుడు, కఠినముగ నిట్లు చెప్పెను. "ఇది యెంత పరిహాసాస్పద్ప మయినపని, అది మన విశ్వాసమును, వైరాగ్యమును భంగపఱుపదా? ఈ భౌతిక శరీరము క్షణభంగురమని,

బోధించునట్టి మనమే, దీనికొరకింత, విశ్వప్రయత్నము చేయదగునా? ఈ శరీరము మనదిగాదు, ఇది యొక చొక్కావంటిది. ప్రాతగలిగినప్పుడు, దానిని త్రోసి పారవేయవలసినదే! ఈ సంగతి భగవద్గీతలో చెప్పలేదా? ఈ శరీరము పంచభూతములలో గలిసిపోవువఱకు విధి దాని కేమివిధించెనో యవియన్నియు యనుభవించితీరవలసినదే! గ్రహశాంతులు నవసరము లేదు; వైద్యుని యవసరము లేదు" రోగము క్రమక్రమముగ వృద్ధిబొందెను. చరమదశ వచ్చెను. అన్ని మఠములనుండి శిష్యులందఱు చేరిరి. ఈ మఠములయొక్క యధికారము, తన యన్నగారైన శ్రేష్ఠుని కొమరునకు నప్పగించెను. తన మరణానంతరమున తనతో, మాటలాడదలచినవారు దాసబోధలో జెప్పబడిన ప్రకారము నడచుకొనవలెనని, యానతిచ్చెను. అతడు రెండురోజులకు చనిపోవుననగా దేశమంతటినుండి భక్తులు, శిష్యులు, కొన్ని లక్షలమంది వచ్చి, మఠమును జూట్టవేసిరి. ఆకసము మాఱు మ్రోగునట్లు, రామభజనలు జరిగెను. రామదాసుడును, తన యిష్టదైవతమగు రామనామము స్మరించుచుండెను. పదునొకండుసారులు రామ, రామ యనుచు, రామదాసుడు, ప్రాణములు విడిచెను.

ఆతని మరణముచేత, మహారాష్ట్ర మంధకారబంధుర మయ్యెను. మహారాష్ట్రుల పాలిటి కోహినూర్ రత్నము పోయెను. ఇతడు 1681 సంవత్సరమున మాఘమాసమున శుద్ధ నవమినా డస్తమించెను. అది మహారాష్ట్ర శకము ప్రకారము 1603 వ సంవత్సర మయ్యెను. ఈ దినము, మనదేశము భీష్ముని యేకాదశివలె మహారాష్ట్ర దేశ మంతటను దాసనవమి పేరిట బరగుచుండును. ఆదినమున, నేటేట నుత్సవములు, నుపవాసములు, భజనలు జరుగుచుండును.

చరమ ప్రకరణము సమాప్తము.

అనుబంధము

రామదాసుయొక్క వ్రాతలలోనుండి కొన్ని యాంధ్రీకరించి యీ క్రింద బొందుపఱచుచున్నాను.

1. రాజధర్మం

రాజధర్మమును గుఱించి యీ క్రిందివిధముగ రామదాసు వ్రాసెను.

అంతరాయములకెల్ల నంతకు డగు గణేశ్వరుని, విజ్ఞానాధిదేవతయైన సరస్వతిని మా యిలవేల్పైన శ్రీరాముని స్తవము జేసి రాజధర్మమునుగుఱించి యీ క్రిందివిధముగ జెప్పుచున్నాను. వినువారి కెవరికైన నిష్టములేనిపక్షమున దానిని త్రోసివేయుడు. వివేకమునుబట్టి సౌఖ్యము గలుగును. కార్యసిద్ధులు పున:పున: ప్రయత్న ఫలములు. ఏమనుష్యునిగాని కొలువులో బెట్టకమునుపు వానినిగుఱించి బరీక్షించి వాని గుణములు గ్రహింపవలెను. పనికిమాలినవాండ్రను దూరముగ నుంచవలెను. ప్రతి కార్యముయొక్క సర్వభావమును, పర్యాప్తిని గ్రహించి చేసినపక్షమున నది తప్పిపోక చేసినవానికి శ్రమ లేకుండ జేయును. కార్యమారంభించిన వానియొక్క గుణమును బట్టియు శక్తినిబట్టియు గార్యసిద్ధి కలుగుచుండును. కొందఱు మందవర్తనులు తలబిరుసువాండ్రు కొలువులో నుందురు. కాని వారితప్పులను మహోదారమనసుతోను బ్రసన్నచిత్తముతోను క్షమించవలెను. రాజద్రోహులను వెంటనే యడచి వేయవలెను. తగినవిచారణ లేక నిరపరాధిని వట్టి యనుమానముమీద నడచివేయగూడదు సేవకులను సదా సంతుష్టులుగాను, సంతోషవంతులుగాను జేయుటచేత మన యదృష్టము వృద్ధిబొందును. కాని కొన్నిసమయములయందు సేవకులలో గొందఱు కఠినపద్ధతుల కర్హులై యుందురు. మనుష్యులనే సమయముల నెట్లు ఉపయోగించవలెనో మనసులో నుంచుకొనవలెను. మనకు మనుష్యబల మెల్లప్పుడు మిక్కిలి యవసరము. కనుక వారిలోపముల నెప్పుడు క్షమించవలెను. న్యాయమునకు బద్ధులము గావలెను. న్యాయము నుపే---చిన యెడల మనము నాశనము నొందుదుము. వివేకమును ధర్మము-- దాటవద్దు. న్యాయము లేకుండ యే సత్కార్యమును గాదు. తన ధర్మము నెడల ప్రాలుమాలినవాడు భాగ్యవంతుడు గానేరడు. మంచిసమయమున ధైర్యము విడనాడుట వినాశ హేతువు కష్టపరంపరచేత విసుగు చెందవద్దు. ఉత్సాహము గోలుపోవద్దు. కార్యభంగ మయినప్పు డుత్సాహముతో బున:ప్రయత్నము జేసిన నీకు గొఱత యుండదు. నీ ప్రభుత్వపువ-- జాగ్రత్తగ బన్ని గొప్ప రాజనీతిధురంధురులకు గూడ నాశ్చర్యము గల్గునట్లు మెలగుము. కాఠిన్యము ప్రభుత్వము యొక్క ముఖ్యకీలకము. కాఠిన్యము కొంచెము తగ్గినపక్షమున బ్రభుత్వ మంతయు క్షణములో శిథిల మగును. యుద్ధభూమిని రాజు శత్రువుల కెట్టయెదుట నెప్పుడు నిలువగూడదు. అట్లు నిలుచుట రాజనీతికి విరుద్ధము. వందలకొలది మనుష్యులకు రాజు వేషములు వేసి వారే రాజు లని భ్రమపుట్టునట్లు చేయవలెను. అట్టివారిని యెట్టయెదుట నిలుపవలెను. మనుష్యబలము మిక్కిలి బలిష్ఠముగాను దగినంతగాను నుండవలెను. కాని యందఱును నొక్క విధముగా యాదరింప గూడదు. వారి వారి శక్తినిబట్టి వారికి జిన్నతనము --కుండ వేఱువేఱు పనులు వారి కొప్పగింపవలెను. మహావీరు డాతని గౌరవము చేతను మహోత్సాహముచేతను బురికొల్పబడినప్పుడు వాడు తనప్రాణములనైన దెగించును. అట్టి శురులను గలిసి యేక ముఖముగ బనిచేయుటకై నిలువలో నుంచుము. భయంకరమైన బెబ్బులిబొబ్బ గొఱ్ఱె నెట్లు చెల్లాచెదరుగ జయునో చూడుము! తెగ బలిసిన దున్నపోతు లగుటవలన లాభము లేదు. మీరు పెద్దపులులు గండు. రాజులు రాజధర్మము గమనింపవలెను. క్షత్రియులు తమధర్మమయిన యుద్ధమును జేయవలెను. బ్రాహ్మణులు తమమతధర్మములను నిర్వర్తింపవలెను. రాజు సంగ్రామశాస్త్రమును నశ్వశాస్త్రమునుగూడ

బతింపవలెను. శత్రువులను జయించుట క-- సాధనము గనుక, మిక్కిలి యవసరము. నా ప్రభువైన శ్రీరామునిచేత బ్రేరేపింప బడి నా నేర్చినకొలదిని రాజధర్మమును గూర్చి పలికితిని.

2. యుద్ధవీరుల ధర్మము.

రాజుధర్మమునుగుఱించి సంగ్రహముగ మాటలాడితిని. ఇప్పుడు క్షత్రియధర్మమునుగుఱించి ప్రసంగించెదను. ఆ ధర్మము నెఱవేర్చుట మిక్కిలి కష్టము. ప్రాణభయము గలవారు యుద్ధవీరులవృత్తిలో బ్రవేశించగూడదు. వారు మఱియొక వృత్తివలన జీవయాత్ర గడుపవలెను. రణరంగమునుండి వెన్నిచ్చి పరుగెత్తినవాడు నరకదు:ఖము ననుభవించును. యుద్ధములో మగతనము జూపక యింటికి బారిపోయినవాడు బహుపాపములు చేసినవాడగును. యుద్ధములో జచ్చిపోయిన వానికి వీరస్వర్గము సిద్ధముగ నుండును. నీవు జయించి గృహమునకు బోయితివేని యింటిలోగూడ నీకు మహానందము గల్గును. పురుషుడు విశేష శౌర్యము మహోత్సాహము గలిగియున్న పక్షమున, దేశకాలపరిస్థితుల నెఱింగిన పక్షమునను విజయము స్వయముగ వచ్చి వానిపాదములపై బడును. తాను చేయదలచిన కార్యముయొక్క స్వభావమును, బ్రాముఖ్యమును గ్రహింపని నిర్భాగ్యుడు రణరంగమున నేమి చేయగలడు. జనులను సంతోషపఱచినప్పుడే యుద్ధమును చేయవచ్చును. గెలువవచ్చును ఇప్పుడు చూడుదు! పుణ్యక్షేత్రము లన్నియు మైలపఱుపబడినవి. ప్రతిస్థలములోను మత మగౌరవింపబడి యణగ ద్రొక్కబడుచున్నది. ఇటువంటి దురవస్థ చూచుచు బ్రతికి యుండుటకన్న మీరందఱు చచ్చిపోవుట మేలు. కావున "నేను మహారాష్ట్రుడను" అని చెప్పుకొను ప్రతిమానవుడు పదిమందితో గలిసి నడుముగట్టి సేనలో జేరి నడువవలయును. మన మహారాష్ట్ర ధర్మమును తిరిగి వ్యాపింపజేయుటకు సకల ప్రయత్నములు చేయవలెను. ఈవిషయమున నే మాత్రము సందేహము మీకు గలిగినను మీపితృపితామహ ప్రపితా మహాదుల శాసనములు మీతలపై బడును. మీరు మరణము తప్పించుకొనలేరు. కావున మంచి యాలోచనతో శక్యమయినంత పని మీరేల చేయరాదు? మేము గొప్పవారము ముఖ్యులము అనుకొనువారందఱు నొక్క జెండాక్రింద జేరవలెను. అట్లు వారు చేరనిపక్షమున వారు తమ తప్పునకు ముందుముందు పశ్చాత్తాపము నొందుదురు. తన జాతిని తన ధర్మమును వదలినవాడు గొప్పవాడ నని యెట్లనుకొనగలడు? నా వాక్యములు మీలో గొందఱ కాగ్రహము దెప్పించవచ్చును; గాని క్షమింపుడు. భగవంతునికి ద్రోహులైనవారు. కుక్కలుగాని మనుష్యులు కారు. ఆట్టివారిని తన్నివేయుడు. ధర్మమతు లైన దేవభక్తులే విజయము గాంతురు. మతసంస్థాపనకొఱకు దేవునిపాదములను మీశిరస్సులమీద ధరించి మీయుత్సాహపూరితము లైన పనులతో దేశ మంతయు బ్రతిధ్యనించునట్లు చేయుడు. చుఱుకుగ నుండుడు. మంచి యాలోచన గలిగియుండుడు. ఏ ప్రయత్నమును జేయ మానకుడు. జగన్మాత యైన "తుల్యాభవాని" వరముచేతనే శ్రీరాముడు రావణుని సంహరించె నన్నమాట మనసులో నుంచుకొనుడు. ఓ మిత్రులారా! ఈ తుల్యాభవాని శ్రీరామునికి వరములిచ్చి ప్రసిద్ధికెక్కినది. అందుచేతనే రామదాసు డని ప్రసిద్ధిజెందిన నే నామెను గొలుచుచుందును.

3. శ్రద్ధ.

ఈప్రసంగము రామదాసుడు శివాజీకి భగవత్ పతాక నిచ్చినప్పుడు చేయబడెను.

ఎవరిని నమ్మవద్దు. నీ పన్నాగములు నీవే స్వయముగ నాలోచించుకొని పన్నుకొనవలెను. నీ ప్రయత్నము లన్నిటిలోను నిశ్శంక మైన ధైర్యము వహింపుము. శరీరబాధలు వచ్చినప్పు డధైర్యము బూనకుము. సమస్తచికిత్సలు చేయింపుము. అంతట

నీకు దప్పక సుఖము కలుగును. కఠినసమస్యలను నీ వేకాంతముగ గూర్చుండి యాలోచించి సాధింపుము. నీ జ్ఞాపకశక్తిని జక్కగ నిలుపుకొనుము. శత్రువులను మిత్రులను కఠిన శోధనల జేయుము. ఏప్రయత్నమును మానకుము. భోగములపొంత బోకుము. నేర్పుగల యుపాయములు పన్నునట్లు వ్యవహరింపుము. నాయకుడు శౌర్యమునందు వెనుకబడగూడదు. తన కార్యములలో ముఖ్యసూత్రములవిషయమై యశ్రద్ధ చేయగూడదు. అత డెప్పుడు సోమరియై యుండగూడదు. అట్లుండిన బశుప్రాయ డగును. ఎవడు తన ధర్మమువిషయమై ప్రాలుమాలి యుండునో, యాలోచించుట మానునో, వాడు మానవజాతిలో నధము డగును. కార్యమునందు గట్టిపూనిక గలవానికి నేకార్యము నసాధ్యమై యుండదు. మనుష్యు లెంత సమర్థులైనను, నెంత తెలివిగల వారైనను వారిని దూరముగ నుంచి వారిపని యవసర మైనప్పుడే వారిం జేర బిలువవలెను. చూడగనే యే మనుష్యుని యందును విశ్వాస ముంచవద్దు. నీవు నీ విశ్వాసములోనికి దీసికొనక ముందు ప్రతిమనుష్యుని కఠినపరీక్ష చేయవలెను, మీద దైవ మున్నాడు, అతనిదయవలన మంత్రశక్తి బలవత్తర మగును. పూర్వము గొప్పవారైన వారందఱు నిరంతరము పాటుపడుటవల్లనే ఘనులైరి. నీ మనస్సును వశపఱచుకొనుము. ఇతరుల మనస్సులను బరిశోధింపుము. వారు తొండవలె రంగులు మార్చుకొనకుండ జూడుము. రాజకార్యవిషయములలో నితరులు గమనించునట్లు గమనింపుము. వారు పోయిన పోకడలు పొమ్ము, సంజ్ఞలవలన జేయదగిన పనిని నోటితో బలికి చెప్పకుము. మాటలాడదగిన విషయము లిఖితపూర్వకముగ జేయకుము. ఆలోచించి చేయదగిన విషయములను తొందరపడి నోటితో జెప్పకుము.

4. మహారాజా ఛత్రపతి శంభాజీకి రామదాసుడు వ్రాసిన లేఖ.

శంభాజీ మహారాష్ట్రప్రభు వైన శివాజీ కుమారుడు, పితురనంతరము నితడే సింహాసన మెక్కెను. కాని యితడు శివాజీవంటివాడు గాడు. దుర్వ్యసనాసక్తుడై తాను పాడై రాజ్యమును బాడుచేసెను.

నీ వెప్పుడును శ్రద్ధగ నుండుము. విషాదమునకు నీ హృదయమున స్థాన మీయకుము. ముఖ్యవిషయములను నీ వేకాంతముగ గూర్చుండి శోధించుచుండుము. భయంకరమైన క్రూరమైన నీ ప్రస్తుతస్వభావమును విడిచిపెట్టుము. శాంతము వహింపుము. విదేశీయుల కుట్రలనుండి నీ దేశమును దప్పించుటకు నీ హృదయమును సిద్ధముగ నుంచుము. పూర్వపు మంత్రుల నందఱను క్షమించి వారల మరల రప్పించుము. వారల హృదయములను సంతుష్టిపఱచి వారిపూర్వపు టుద్యోగముల వారి కిమ్ము. ప్రవాహమున కడ్డగట్టు గట్టినయెడల నీరు ప్రవహింపదు. జనసామాన్యముల మనస్సులు నిర్బంధము లేకుండ స్వేచ్ఛ గనున్నప్పుడే ఘనకార్యములు సాధింపబడును. జనసంఘములు, పలుతావులయందు నిరోధింపబడినప్పు డపాయము సన్నిహితమై యుండును. నీ పెద్దలు సంపాదించిన ప్రశాంతి చెడగొట్టి వివాదములు కలహములు పెంచుట వినాశ కారణ మగును. నీ శత్రువు లా సందు గనిపెట్టి నిన్ను చెఱుపజూతురు; కావున దానిని దప్పించుకొనుము. రెండు కుక్క లొకయెముకకొఱకు బోరాడినయెడల మూడవకుక్క దాని నెత్తుకొనిపోవు నను లోకోక్తి నీవు వినలేదా ఇది? చక్కగ విచారించి, నడుముగట్టి చేయవలసిన మహాకార్యములను జేయుము. ధైర్యహీనత నాశనమునకు దారితీయును. సకలజనుల మనఃక్షేత్రములందు శాంతిబీజములను జల్లుము. జను లందఱిని జేరదీసి, వా రేక కార్యముఖులై యుండునట్లు చేసి వారిచేత శత్రువులను బాఱదోలింపుము. ఇందువలన నీ కీర్తి ప్రపంచమం దన్ని దిక్కులయందు వ్యాపించును. ప్రపంచ మంతయు నీ కత్తికి జడిసి, నీ పేరు చెప్పిన భయమున గడగడ వడంకి లోబడును. నీ విట్లు చేయని పక్షమున రాజ్య మెప్పుడో యొకప్పుడు కూలిపోవును. దేశకాలపరిస్థితులను గమనించి, క్రోధమునకు తావొసంగకుము. క్రోధ మణచుకోలేనిపక్షమున శాంతికవచనమునైన దొడుగుకొని, నీలో కోప

మున్నట్లు ప్రజలకు దెలియనీయకుము. ప్రజలు తమ హృదయములలో నిన్ను గుఱించి భయపడగూడదు. లెక్కలేని సైన్యమును బోగుచేసి వారిచేత మ్లేచ్ఛులను బాఱదోలింపుము. ప్రస్తుత మున్న దానిని రక్షించి నూతనరాజ్య మార్జించి దానికిం గలిపి మహారాష్ట్రప్రభ దేదీప్యమానమై శాశ్వతముగ వెలుగునట్లు చేయుము. అనంతమైన యుత్సాహశక్తిని గలిగియుండును. నీ శౌర్యముకొలది నీ ఖడ్గమును బ్రయోగింపుము. నీ వొక మహారాజువై మహోన్నతదశను బొందుదువు. నీవు శివాజీమాట జ్ఞాపక ముంచుకొని యీ ప్రపంచమునను బరలోకమునను నీ కీర్తి శాశ్వతముగ నుండునట్లు ప్రయత్నింపుము. నీ ప్రాణములను తృణప్రాయముగ నెంచుము. శివాజీ యొక్క యెడతెగని యుత్సాహమును, నసమాన ఘనతను జ్ఞాపక ముంచుకొనుము. అవియే యతనిని మృతజీవుని జేసినవి. అతని కార్యము లెట్లుండినవి? అతని వాఙ్మాధుర్య మెట్లుండెడిది? అన్యుల మనసులను వశపఱచుకొనుటలో నత డెంత యనుభవశాలి? భోగముల నొకమూలకు ద్రోసి యీ యోగసిద్ధికై పాటుపడుము. రాజ్యాంగవిషయమైన గొడవ యెప్పుడు నిట్లే యుండును, సుప్రసిద్ధుడైన నీతండ్రి చేసిన దానికంటె నెక్కువ చేయుటకు బ్రయత్నింపుము. నీకు నే నింతకంటె నేమి వ్రాయగలను?

✶ ✶ ✶

T. T. D. Religious Publications Series No. 423
Price Rs. 10/-

Printed and Published by Sri N. Ramesh Kumar, I.A.S., Executive Officer
T.T. Devasthanams and Printed at T.T.D Press, Tirupati - C. 2,000